

RIIGIKOGU

IV koosseis.

IV istungjärk.

78. koosolek.

10. juulil 1930.

Sisu:

1. Päevakorra täiendamine.
2. Teatamine komisjoni antud seaduseelnõust.
3. Komisjonide täiendavad valimised.
4. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vastamise puhul arupärimisele liikumisühenduse kitsenduste kohta Nõmme—Tallinna vahel.
5. Kaitseliidu pensioniseadus — redaktsioon.
6. Eesti-Norra vahelise kurjategijate väljaandmise ja kriminaalasjus kohtuliku abiandmise konventsiooni kinnitamise seadus — redaktsioon.
7. Kaitseseisukorra seadus — redaktsioon.
8. Avalikkude algkoolide seaduse muutmise seadus — I lugemisel.
9. Maatulundusekapitali seadus — I lugemisel.
10. Eesti Vabariigi 1931/32. a. kulude ja tulude eelarve arvel lepingute sõlmimise ja eelkrediitide määramise seadus — I lugemisel.
11. Eesti-Taani vahelise kurjategijate vastastikku väljaandmise konventsiooni kinnitamise seadus — II lugemisel.
12. Üüriseaduse kaotamise seadus — II lugemisel.
13. Tolli-põhitariifide muutmise ja täiendamise seadus — II lugemisel.
14. Riigi sadamatehase põhimäärus — II lugemisel.
15. Kaubandusametite, ladude ja kontoorite teenijate normaalpuhkeaja kindlustamise seaduse muutmise seadus — II lugemisel.
16. Perekonnanimede muutmise seadus — I lugemisel.
17. Rahavõltsimise vastu võitlemise rahvusvahelise konventsiooniga, selle protokolliga ja fakultatiivse protokolliga ühinemise seadus — I lugemisel.
18. Järgmise koosoleku määramine.

Koosoleku avab esimene abiesimees **M. Martna** kell 10.15 min.

Sekretäri kohal sekretäri teine abi **O. Gustavson**.

1. Päevakorra täiendamine.

J. Loosalu (as) ettepanekul täiendatakse päevakorda 1. punktiga — komisjonide täiendavad valimised.

2. Teatamine komisjoni antud seaduseelnõust.

Sekretär: Riigikogu juhatus andis korterite aktsiaseltside seaduse üldkomisjoni.

3. Komisjonide täiendavad valimised.

Valitakse: rahaasjanduse komisjoni J. Sikkar'i asemele R. Penno (as).

4. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vastamise puhul arupärimisele liikumisühenduse kitsenduste kohta Nõmme-Tallinna vahel.

E. Kink (stp): Väga lugupeetud Riigikogu liikmed! Vastus, mille andis härra Teedeminister Vabariigi Valitsuse nimel, ei suutnud arupärijaid vähemalgi määral rahuldada. Ettetoodud andmed ei lükka ümber arupärimises toodud asjaolusid. Härra Teedeminister kandis ette statistilisi andmeid raudteede tulude ja kulude kohta 1928./29. a. Härra Teedeminister tõendas, et reisijateveost on tähendatud aastal olnud kulusid 5.839.777 krooni, samal ajal tulusid reisijateveost 5.367.729 krooni, seega puudujääk 472 tuhat krooni või teiste sõnadega — 47.200.000 senti! See ainukene väide tõendab, et Tallinna-Nõmme vaheline elektriraudtee siiski mitu ja mitu korda paremini töötab, kuna ta andis samal aastal ülejääki 113.175 krooni. Härra minister küll tõendas, et see puhastulu ei olevat nii suur, et kui sealt maha võtta amortisatsioon j. n. e., et siis jääks puhastulu järele 39.871 krooni. Ma ei tea, ja härra minister ei öelnud ka, kas teiste raudteede andmeid ette tuues, kus 47 miljonit on puudujääki reisijateveost, kas seal ka on amortisatsiooni ja muud kulud arvesse võetud. Mina arvan, et vististi mitte.

Nüüd edasi härra minister püüdis väita, et meie raudteed annavad võrreldes teiste maadega palju madalamat ülejääki. Muu seas olgu öeldud, et härra minister tähendas, et meil reisijatevedu annab puudujääki,

kuid kraamivedu tasub ennast, et kraamivedu peab andma ülejääkigi. Nende andmete juures härra minister tõi näiteid, kuidas see raudtee tasuvus on teistes riikides, ette tuues peale Eesti veel 8 teist riiki, Läti, Soome, Leedu, Taani, Norra, Poola, Saksa ja Rootsi. Ja lõpuks härra minister tähendas, et „nagu näete, on meil raudteede tasuvus väga madal.“ Sel puhul pean ma küll härra Teedeministrile oma kaastunnet avaldama, kuidas tema kõrgemad ametnikud on osanud teda sisse vedada. Mina seadsin needsamad andmed härra ministri stenogrammist ritta, ja pilt saab hoopis teine, kui härra minister arvab. Nimelt Läti raudteel on ühe kilomeetri peale üldtulusid 11.662 krooni, kulusid 9.743 krooni, ülejääk 1919 krooni. Soomes, ma jätan sajad ütlemata, ütlen ainult tuhanded, on tulusid üle 17.000, kulusid üle 14.000, ülejääk 2.890 krooni. Leedus, tulud üle 8.000, kulud üle 7.000, on ülejääk 823 krooni. Taanis on tulud üle 50.000 krooni, kulud 48.000 krooni, ülejääk 2.598 krooni. Norras, kus tulud üle 19.000 krooni, on kulud üle 20.000 krooni, annab raudtee puudujäägi ühe km kohta 297 krooni. Nii on viies riigis ülejääk madalam kui Eestis, sest Eestis annab raudtee ühe km peale ministri poolt ettetoodud andmete järgi 3.025 krooni ülejääki. Ettetoodud kaheksast riigist on ainult kolmes riigis raudtee ülejääk suurem kui meil. Nende kolme riigi hulgas on toodud näitena ka Poola, mille juures aga kahelda võib, arvesse võttes, et andmed on võetud ümarguselt, ja sealgi on veel viga. mille järele Poolas on tulud 26.000, kulud 21.000 ja ülejääk täpselt 4.000. Aga kus tõeliselt annab raudtee rohkem ülejääki, on Rootsi ja Saksa. Rootsis 5.858 ja Saksas tervelt 14.718 krooni. Kuid need andmed öieti ei anna veel täielikku pilti, kuipalju kuskil ülejääk tööpoolest on. Sest niisugustes maades, nagu on Rootsi ja Saksa, kus raudteed kasutatakse äärmiselt intensiivselt, on loomulik, et selle intensiivse kasutamise juures võib ülejääk veel suuremgi olla. Siinjuures tuleb aga veel kalkuleerida nende andmetega ka teisest küljest. Ei saa ometi ette kujutada, et üks vürtspood peaks kroonides samapalju teenima kui suur kaubamaja. Ei saa ometi ette kujutada, et raudtee, mida nii intensiivselt ei ekspluateerita, peaks sama suurt ülejääki andma kui intensiivselt kasutatav raudtee. Tuleb võtta aluseks läbikäigu protsent. Läbikäigu protsendist välja arvestades, kui suur on ülejääk, nii nagu harilikult kaubanduseilmas tehakse, ja äribilansi järele võttes, on pilt hoopis teine ja tõendab hoopis vastupidist,

mida härra minister tahtis tõendada. Nimelt Taanis, kui protsentuaalselt võtta bilansist, on ülejääk ainult 5%, Leedus on see 10,3, Poolas, kui uskuda antud andmeid, 15,3%, Lätis 16,6%, Soomes 16,9%, Saksamaal, kus kroonides küll nii väga suur ülejääk näib olema, on see protsent 17,4 ja Rootsis 18,5. Eestis aga 23,4%. Seega võiks öelda, et Eesti raudteed oma kasutamise, oma bilansi juures kõige suuremat ülejääki annavad. Nii et härra ministri väide tasuvuse suhtes ei pea kuidagi paika.

Edasi toodi ette mõningaid andmeid teenijate koosseisu kohta, et meie ei saa seda vähendada, ega võrrelda end teistega. Ma ei taha selle juures pikemalt peatuda, et mitte aega raisata. Tuleb võtta sama põhimõte, nagu eelmise asjaolu juures, et kus raudteed intensiivsemalt kasutatakse, seal ühe kilomeetri kohta suurem teenijate protsent on ja peabki olema. Meie raudtee juures on lugu sarnane, et alamaid ametnikke äärmiselt pingutatakse pika tööpäevaga, aga sealjuures kõrgemates ametkondades kutsutakse ellu uusi kohti, et teatud isikutele tööd leida, nii nagu loodi uus ala — tulundus-kontroll, kus juhataja ülesanne näib ainult seisvat selles, et kontrollida õpilastele väljaantud pileteid, kas nad õiged on või mitte, ja isiklikku kirjavahetust pidada. Selleks luuakse kõrgema palgaga juhataja koht!

Edasi härra minister tõi ette võrdluse pileтите hindade kohta. Jällegi neid ette tuues kroonides. Kuid ei saa ometi neid kroonisisid võtta aluseks, kas meie pileti-hinnad võrreldes teiste riikidega on kõrged või madalad. Näiteks, et meil on pileti-hind ühe km pealt III klassis 2,1 s. Soomes aga 2,62 s., see tähendab 20% kallim. Nii-sama Saksamaal — 3,04 s., Taanis 5 s. j. n. e. Me teame ometi, et Soomes näiteks on tööliste palgad, elumaksimus hoopis teine kui meil. Kui meil saab tööline viis tuhat senti kuus, siis saab ta Soomes kümme tuhat, Rootsis ja Saksamaal 15.000—20.000. Kolm kuni neli korda on seal palgad kõrgemad, ja sellepärast ei saa kroonisisid, kuipalju pilet meil ehk seal maksab, aluseks võtta pileti-hinna võrdlemise juures.

Edasi tahtis härra minister tõendada, et Nõmme raudtee ei anna sugugi puhaskasu, vaid vaevalt ots-otsaga kokku tuleb. Esiteks tähendas härra minister, et sellest 113.000 kroonist tuleb maha võtta raudtee amortisatsioon. Ma ei tea, kas amortisatsioonikulud on arvesse võetud puhta tulu või ülejäägi arvestamisel ka teistel raudteedel? Ma kahtlen väga selle juures. Kui see ka oleks arvesse võetud, jääb siiski Nõm-

mel ministri sõnade järgi järele puhaskasu. (J. Voiman, stp: Ei ole võetud!) Seda halvem. Nõutakse, et Nõmme raudtee peab end amortiseerima, aga kui ta ka amortiseeriks, siis jääks tal 39.710 kr. reisijateveost puhaskasu. Peale selle veel kraamivedu. Härra minister ei lepi ka sellega, see ei olevat veel puhaskasu, vaid sellest summast peab katma Nõmme raudtee veel kapitali protsendid. See on täpselt 3%. Vaadake, arvestada võib ju igatviisi, raamatupidamine kannatab kõik välja. Minu rühma kaaslane rkl. Voiman tähendas, et ei ole raudtee üldkuludes-tuludes amortisatsiooni arvesse võetud ja ilmtingimata ei ole seal kapitali protsente arvesse võetud. Miks siis sarnane kahtmoodi raamatupidamine? Peakime küsima, kuipalju meil näiteks annavad kapitali pealt protsente ja mitme protsendiga amortiseerivad maanteed, mis on sama tarvilikud ühendused, nagu raudteedki?

Edasi härra minister lubas tuua vastuses andmeid viimase kahe kuu Nõmme-Tallinna vahelise raudtee tulude ja kulude vahekorra kohta, kuid seda ei toonud tema. Aga kord ilmus küll ajalehes pikem ülevaade, võrdlus selle kohta, kuidas Nõmme raudtee võrreldes eelmise aastaga kõrgendatud hindade juures ennast tasub. Minul ei ole põhjust kahelda, et need andmed õiged on, sest need olid ikkagi ametlikud andmed ametlikust statistikast. Selle järgi Nõmme raudtee, kui ma ei eksi, andis tulu 640 krooni vähem, kui samal kuul eelmisel aastal, kus olid madalamad tariifid.

Edasi härra minister tunnistas, et sõidupileti hinnad Nõmme ja Tallinna vahel ei ole kallid ja et rahulolematuse, mis nõmmelastes valitseb, olevat üksikute isikute poolt üles kruvitud ja kunstlikult tekitatud. Kui niiviisi asju võetakse, siis tõepoolest ei saa meil enam muidu asju ajada, vaid peab tegutsema nii kui meie naaberriigis seda tehakse. — Võibolla peavad siis nõmmelased tulema terves koosseisus ja siis tõendamata, et nemad selle vastu on, et nemad protesteerivad hinna kõrgendamise ja õigustamata uue kaudse maksu pealepanemise vastu. (K. Baars, tõer: Lapua liikumine!)

Härra minister lõpuks hakkas moraliseerima, mispärast nõmmelased ostavad üksikpileteid, mis kallid, ja tähendas, et üksikpiletitega sõitjaid olevat 60% sõitjate üldisest arvust. Inimesed võiksid osta abonementkaarte kahe-kolme inimese peale ja siis saaksid neid odavalt kasutada. Ma mõtlen, et sarnane inimeste õpetamine, kuidas ta oma vaevaga teenitud rahanatukesega üm-

ber peaks käima, see on umbes samane, kui soovitada praegu majanduslikult vaesel ajal 2—3 mehel mitme peale üks naine pidada. Ja ma usun, et need kümme-konduhat inimest paremini teavad, kuidas neil kasulikum oma penne kulutada ja paremat tulu saada. Mispärast seal rohkem kuu-kaarte, abonementkaarte ei kasutata, siis on selleks oma põhjused, ja ma arvan, et ei ole vajadust selle juures pikemalt peatada.

Samuti härra minister tähendas, et kõik puudused, mis ette toodud, ei vasta tõele ega ei ole põhjendatud, et näiteks ei olevat rongid täis kiilutud, et ainult 4 rongi on, kus ruum tõepoolest kitsas olevat sõites. Võib ju öelda seda, ja siin ei saa ma seda kuidagi tõendada, kui te tahate seisukorda näha, sõitke ise sel ajal, kui on tööleminek — hommiku kella 6—9 vahel, samuti kui on Tallinnast tõölt tagasimine, siis näete, kuivõrt seal lahe on. Aga härra minister ise tõendab, et seal tõepoolest on vagunid täis kiilutud, kui ette heideti, miks piletid ei müüda vagunites ja mispärast võetakse inimestelt kõrgeid trahve, seletades, et võimata on piletimüüki teostada, vagunid on täis kiilutud, siis tuleks hulk konduktoreid ametisse panna j. n. e. Kumb siis õige on, kas vagunid on täis kiilutud või ei ole?

Samuti et aeglane liikumine on tingitud sellest, et on mäest ülespidimine. Aga et Nõmmelt Tallinna on mäest allapoole, siis peaks rutem sõitma. Vahe on aga kõigest 3 minutit. Sõit siit sinna kestab 31—32 min. ja sealt tagasi — 28 minuti ümber.

Härra minister tähendas, et ei olevat liivaauke Pääsküla jaama juures raudteeliini alalt Eesti ajal kaevatud, vaid need on Vene valitsuse ajal kaevatud. Osalt on see ju õige, kuid seal on ka niisuguseid liivaauke, mis siiski Eesti ajal kaevatud, ning sealjuures võetud maad, mis planeeritud raudteeliini alla; ning meie ei saa kindlad olla, et mõne aasta pärast need augud tulevad uuesti täita, sest raudteevalitsuse poolt võib ju kõiksuguseid asju oodata. On ju teada, kuidas omal ajal sealt liivaaukudest liiva osteti eraisiku käest, kellel üldse polnud õigust liiva müüa. Inimene teenis sellega mitusadatuhat senti. Kui linnavalitsus sellele tähelepanu juhtis, siis kaevati linnavalitsus kohtusse. Kuid linnavalitsus sai siiski õiguse, aga inimene teenis mitusadatuhat senti, see inimene, kellel polnud üldse õigust liiva müüa, vaid kes talitas nii, nagu metsikus Läänes, tunnistas liiva omaks ja hakkas seda raudteevalitsusele müüma. Ma ei taha nende juhtumiste juures pikemalt peatada, vaid ütlen niipalju, et seal sünnib niisuguseid asju, mida ei saa muuga sele-

tada, kui sellega, et raudteevalitsus lihtsalt jonnib Nõmme linnavalitsusega. Milleks nimetada seda teguviisi, et raudteevalitsus sulgeb tee või uulitsa, mis käib paralleelselt raudteeliiniga, ja mida kodanikud 40 aastat kasutanud. Nüüd on see tee raudteevalitsuse poolt kinni pandud, ja 4 või 5 krundi omanikud ei pääse oma kruntide juurde, sest raudteevalitsus on postid ette lõõnud, öeldes, et see on tema maa. Nõmme inimesed on harjunud niisuguste raudteevalitsuse teguviisidega ja ei imestaks, kui ta ka raudtee hoopis kinni paneb, et inimesed liikuda ei saa.

Nii ei ole härra minister oma vastuses midagi ümber lükanud neist väärnähtustest, mis ette toodud.

Edasi peatas härra minister omnibuse liikumise ärakeelamise juures, seletades, et see väga ja väga põhjendatud on. Siinjuures tuli esile jällegi see õpetamine ja moraaliseerimine, nagu varemaltki, mispärast inimesed tahavad omnibuse liikumist, kuna neil hea, hõlpus ja soodne raudteeliikumine olemas. Siin peab seesama põhimõtte maksma, et ei saa inimesi sarnastes asjades keelata ega käskida, vaid peame neid oma hoole alt välja jätma, küllap inimesed ise teavad, kus on odavam ja parem:

Edasi rõhutas härra minister, et üks keeldumise põhjus oli o/ü „Mootorile“, kes kokkuleppel Nõmme linnavalitsusega tahtis seda liikumist korraldada, et see olevat sarnane ettevõtte, mis ei oska kalkulasiooni teha ja mis pankrotti jäävat, mille tõsiduse juures ei võivat kahelda, ja lõpuks o/ü „Mootor“ teevat seda mingisuguse demonstratsiooni mõttega. Juba vahelhüüdes öeldi, et mis on tegemist o/ü „Mootoril“ Nõmme linna ja raudteevalitsuse asjadega. Ettevõtte, mis töötab puhtärilistel alustel, ei saagi midagi teisiti ette võtta, kui puhtärilistel kaalutlustel. Edasi toodi ette vahelhüüdes ja pärast ka härra ministri poolt väga kindlalt, et see ettevõtte olevat riigi laene teinud Pikalaenu pangast j. n. e., kus ta odavamat protsenti oma võlale nuruvat.

Siinjuures, lugupeetud Riigikogu liikmed, juhiksin teie tähelepanu sellele, et nende andmete põhjal, mis minul on ja mille juures ma ei kahtle, ei ole o/ü „Mootor“ kunagi Eesti ega Pikalaenu pangast mingisuguseid võlgu teinud ja võlaprotsendi alandamise pärast Vabariigi Valitsuse poole pööranud. Küll aga on o/ü „Mootor“ oma peale kohustusi võtnud ja korraldanud võlga 10 miljoni senti ümber, see on võlg, mis pankrotti läinud „Kangro & Ko“ poolt jäi Eesti Pangale tasumata. See on võlg, mida Eesti Pank oleks pidanud kas otse-

kohe kirjutama korstnasse või vähemalt osa sellest, kui tal oleks korda läinud maksujõuliste isikute käest mõnda osa sisse nõuda. Kui see ei sündinud, siis seepärast, et o/ü „Mootor“ võttis selle võla vabatahtlikult oma kanda. Nüüd on juba minu teada ligi pool sellest võlast makstud, ja selle võla peale ongi Pikalaenu pank Eesti Pangale algusest peale nelja aasta kestel vähendanud protsenti harilikku 9 pealt 6 peale. Kui aga silmas pidada, et suurem osa neist võlakindlustuseks antud vekslitest oli protesteeritud, siis protesteeritud vekslite pealt ei oleks nii Eesti kui Pikalaenu pank ikkagi rohkem saanud, kui ainult 6%, nagu seadustes ette nähtud. Nüüd aga on väga ja väga imelik asjaolu, mis otse imestust äratav, nimelt, kui nelja aasta jooksul on selle laenu pealt protsent alandatud 6 peale, siis käesoleval aastal seda ei tehta. Juba veebruarikuul paluti protsendi alandamist, nagu iga aasta, aga vastus tuli sellele palvele alles 1. juulil, ma palun lugupeetud Riigikogu liikmeid väga seda meeles pidada, et 1. juulil tuli vastus, kus sellest protsendi alandamisest ära öeldi, ja võtke veel arvesse, et meie arupärimine oli esitatud juuni keskel. On lapselegi selge, et on tarvitatud repressiooni selle ettevõtte vastu, kes kuidagi asjaga otsekohe segatud ei ole. Liikumine, mis raudteevalitsusele ja Teedeministeriumile ei meeldinud, ei olnud alatud selle osaühisuse poolt, vaid Nõmme linnavalitsuse ja Nõmme seltskondlike organisatsioonide poolt. Kui sellepärast erasettevõttele tehakse raskusi, siis on see kuulmatu asi. Mul ei ole mingit põhjust seda ettevõtet kaitsta, see on teiste rühmade asi, kellele see ettevõtte ligemal seisab, aga tõsiasju ei saa salata, ja neid ette kanda on minu ülesanne. Ei ole seotud see osaühisus ei meie rühmaga, veel vähem aga minuga isiklikult. Asjaolud, kuidas ja kus need võlad tekkisid ja kuidas osaühisus need oma kanda võttis, peaksid Vabariigi Valitsusele ja Teedeministrile väga hästi teada olema. Ka kõik need protsendid on tähtaegadel tasutud, ja nagu ma ütlesin, juba ligi pool sellest võlast kokkulepitud summas tasutud. Ja mis jääb siis üle sellele ettevõttele ette heita! (R. P e n n o, as vahelhüüe.) Vaadake, härra Penno, ma juba tähendasin, et selle võla peale antud kindlustusevekslid on protesteeritud. Pank ei oleks saanud kohtuteel neilt maksujõulisteks jäänud üksikutelt shirantidelt mitte rohkem, kui seaduses ette nähtud 6%, ja kindel on see, et võla suurem osa oleks tulnud korstnasse kirjutada, sest hulk neist vekslidjatest oli maksujõuetuks jäänud.

Ja kui see osäühisus võttis vabatahtlikult oma peale selle võla tasumise, kas võib siis selle eest talle etteheiteid teha? (K. Baars, tõer: Ta võttis vabatahtlikult võõrad laenu oma peale?) Need on faktid, ja tuldaugu ja lükatagu need ümber. Ja kas peab siis etteheiteid tegema sellele asutusele ja üttele, et see ettevõtte on pankroti-ettevõtte, ja sellele ei või liikumise avamist lubada. (J. Holberg, põl: Kas olete juhatuse liige seal osäühisuses?) Vaadake, Teie kaitsete ainult neid asutusi, kus Teie olete juhatuses. See on väga iseloomulik meie kodanlik-erakondlikus elus ja meie riiklikus elus, kus enam muud ei nähta, kui ainult seda, kus ise ollakse taskuhuvidega seotud. See on väga kurb!

Samuti ei olnud sellel osäühisusel kavatsust uusi mootoreid selle liini jaoks osta ega välisvaluutat kulutada selle peale. Ma juhin siin tähelepanu sellele, et palves, kus paluti liikumise luba, oli öeldud, et see on katseliikumine umbes kaheks nädalaks, et selle aja sees täpseid kalkulatsioone teha, selgusele jõuda, kas suudetakse selle 20 sendi juures reisijaid vedada. Sest see liin oli uus ja ei olnud kõike võimalusi ette näha, kas ta ennast tasub või mitte. Pealegi see raudteele suurt konkurentsi ei oleks teinud, sest ikkagi hinnavahe on olemas ning loomulik, et kuigipalju reisijaid raudteelt ei oleks ära võtnud, küll aga oleks see olnud vastutulek Nõmme elanikkudele, kes tahavad Nõmmelt otsekohe pääseda kesklinna. Härra minister tähendas, et ei ole suurt raskust Nõmme jaamast tulla otsekohe kesklinna, ja seejuures juhtis härra minister tähelepanu sellele, et Tallinna linnavalitsusel olevat kavatsus Kopli trammi tuua otsekohe Vene turule, et inimesed, kes Nõmmelt tulevad, võiksid ümber istuda selle trammi peale ja pääseda Vene turule. Ega siis Tallinna tramm hinnata ei vea! Vaadake, inimene peab selle liini pealt juurde maksma, lisapileti ostma ja niipalju kui mul teada, on Tallinna linnavalitsuse vastavad osakonnad teinud ka kalkulatsiooni, et 15% Nõmmelt sõitjaid istuvad ümber, siis sõitja peab maksma sõiduraha Tallinna-Nõmme vahel ja pluss veel see, mis maksma läheb Balti jaamast kesklinna sõitmine. Kas see on kallim, kui kavatsetud ühendus oli, või mitte?

Edasi toodi näiteid, et see ettevõtte ei või nii odavalt töötada ja et tema teised liinid on palju kallimad. Eriti võeti võrdluseks Tallinna-Pirita liini. Seda maad on 6,5 km, aga kaugemale 7,25 km, seega paar kilomeetrit lühem kui Tallinna-Nõmme vahe, ja et seal maksab üksik pilet Pirital

40 senti. Rohkem härra minister ei pidanud tarvilikuks ette tuua, ja sellepärast luban endale nende liinide hindade kohta rääkida. Üksik pilet Pirital maksab 40 senti, aga kui 10 piletit korraga osta, siis 30 senti ja 50 piletit korraga ostes 25 senti. Õpilastele on 50% hinnaalandust. See on üks asi. Võtame arvesse, palju pealetulijaid on tee keskel, ja need maksavad 10—25 senti, koha aga peab iga inimene kinni. Nõmme liinil on ühe otsa sõitjad, vähemalt üks tariif, täiskasvanuile 20, õpilastele 15 senti. Selle tõttu on ka Tallinna-Pirita vahelise liini keskmine piletihind 28—30 senti, nagu osäühisusest teatati, kust sel puhul järele pärisin. Nõmme liinil seega 20 senti. Ja mitte ükski seda, vaid tuleb ka teisi asjaolusid arvesse võtta. Tallinna-Pirita vaheline sõit on täiesti ühekülgne: enne lõunat sõidetakse ainult sinna ja pärast lõunat tagasi. (R. Penno, as: Aga Nõmme vahel?) Ka Nõmme vahel on teatud määral nõnda. Kuid vaatame pärast 9—10, siis näeme, et on sõitjaid sinna ja siia, rong ei ole päris tühi. Nii ei ole Nõmme nii ühekülgne. Nüüd võtame arvesse, et Nõmmel ei ole peatusi, välja arvatud Nõmme linn ja Tallinn. Tallinnast võtab ühest kohast peale, võibolla ka kahest, sellega langeb ära vajadus konduktori järele, mis nende arvestamise järele on $\frac{1}{8}$ — $\frac{1}{10}$ masinakulust. Nüüd aga, mis pärast o/ü. „Mootor“ seda liini võis võtta odavama hinnaga, selle kohta ma sain ka teateid ja luban endale need lühidalt ette tuua, peale nende, mis ma juba tõin. — Sel ettevõttel on mitukümmend mootorit, vankrit. Suuremad liinid on suvel selle osäühisuse käes, ja nimelt: Pirita-Kose, Viimsi-Merivälja, Keila-Joa, Märjamaa, Rannamõisa, Juuru-Kuimetsa, Nabala j.n.e. Kõik suuremad liinid, välja arvatud ainult paar, kus ka talvel üksikud omnibused käigus, on suvised liinid. Nende jaoks peab sel ettevõttel olema vajalik arv vankreid. Kuhu ta neid talvel paneb? On see siis kasulik, kui hulk kapitali selle all seisab kasutamata. Nõmme liinil on liikumine aastaringi ja intensiivsem just talvel, sest suvel ei tule Nõmme elanikud pealelõunat Tallinna, vaid on kodus, lähevad rohelisse ja muidu nokitsevad aias. Talvel on aga pealelõunane, õhtune käik Tallinnasse suurem, kus teatrid ja muud lõbustuskohad töötavad, ja kus inimesed muidu ajaviitmise mõttes rohkem sõidavad ja kusjuures neil eriti tähtis on kesklinna pääsemine.

Selles mõttes võis see ettevõtte seda liini odavamalt võtta. Kuid lõpuks ei tarvitse kõikide nende asjade juures nii põh-

jalikult peatuda ja püüda selgeks teha. Juhin lõpuks vaid tähelepanu sellele, et iga äriiline ettevõtte teab juba ise, kuidas oma asja arendada, kas odavamata või kallima hinnaga. Ei maksa mõelda, et mõni äriiline ettevõtte heategevuse või demonst-ratsiooni mõttes üht või teist liini avab või avamata jätab. Sellepärast härra Teedeministri vaev näidata, et see liin ei tasu, et see ettevõtte mõtlemata talitab, ei ole millegagi põhjendatud. Samuti ei ole põhjendatud Nõmme raudteel sõiduhinna kõrgendamine, mille tagajärjel tõepoolest, nagu ma arupärimise põhjendamisel näitasin, hulga kodanikkude olukord Nõmmel väljakannatamatuks muutub. Inimesed on oma raha majahütikestesse pannud ja palju võlgu teinud. Kui nüüd takistusi tehakse, siis mõjub see negatiivselt elanikkude asumisele Nõmmele. Kapital on maha visatud, ja need on pankrotiinimesed. Kas see plussiks või miinuseks meie rahvamajandusele on, sellest ei tarvitse minul rääkida. Samuti kaob tuleval aastal Tallinnas üüriseadus, korteriolud muutuvad siin seetõttu ikka kitsamaks ja kitsamaks, korterite hinnad lähevad kallimaks, ja inimestel oleks ainsaks pääseteeks Nõmme, kus korterihinnad odavamad. Kui nüüd Vabariigi Valitsus ei taha osaltki vastu tulla ja erilise sümpaatiaga toetab raudteevalitsuse jonnit Nõmme linnavalitsuse vastu, siis ei ole see riigitarkus.

Panen oma rühma nimel ette, vastu võtta järgmine ülemineku-vormel:

„Riigikogu, ära kuulates Vabariigi Valitsuse vastuse Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise puhul Tallinna-Nõmme vahelise liikumisühenduse kitsenduste kohta, ja sellele järgnenud läbirääkimised, avaldab soovi, et Vabariigi Valitsus võtaks kaalumisega Tallinna-Nõmme vahelisel elektriraudteel sõiduhinna alandamise ja omnibuse-liikumise võimaldamise Tallinna ja Nõmme vahel.“

Juhataja: Rkl. M. Martinson'ilt on tulnud järgmine ülemineku-vormel:

„Riigikogu, ära kuulates Vabariigi Valitsuse vastuse ja sellele järgnevat läbirääkimised arupärimisele liikumisühenduse kitsenduste kohta Nõmme-Tallinna vahel, läheb päevakorras edasi.“

J. Vilms (töer): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Mina ei taha selle küsimuse juures pikemalt peatuda, vaid tahaksin

teha mõningad korrektiivid väidete kohta, mis eelkõnelejate poolt toodud. Kui võtta raudteedeküsimust niisugusena, et raudtee tulu peab tooma, siis ei saa vastu vaielda härra Teedeministri seletustele, et oli tarvis tõsta raudtee tariifi, et raudtee oleks pidanud rohkem kasu tooma j. n. e. Kuid mitte üksi see külg ei ole minu arvates Nõmme raudtee küsimuses tähtis, kas ta kasu toob või mitte ei too. Kasu saab ta praeguste hindade juures, ja võibolla kui amortisatsiooni kulud maha arvata, ehk tuleb ots-otsaga välja, kuid igatahes kahju ei toonud, kuna nüüd hindade tõstmisel kasu hakkab tooma.

Kuid küsimus on minu arvates see, et Nõmme kui sarnane ei ole mitte ainult erilinn Tallinna läheduses, vaid Nõmme on Tallinna orgaaniline osa. Kui vaatame seda, kuidas Nõmme edenema hakkas, siis näeme, et Nõmme edenemise alused seisid selles, et Tallinnas oleva korterikriisi tõttu inimesed Nõmmele läksid, leidsid siin odavad korterid ja ise ehtasid, olgu vaesed või rikkamad. Nii oli korterikriisi lahendamise õieti see kõige tähtsam alus, mis pärast Nõmme tekkinud. Kui meie olemine nõudnud, et leidku omavalitsused korterikriisi lahendamise võimalused, ja seda ei ole näinud küllalt energiliselt teostatavat, siis näeme, et elu ise on hakanud lahendamata Tallinna korterikriisi Nõmmele majade ehitamise näol. Kui nüüd üüriseaduse kaotamise puhul on arvata, et korteriküsimus läheb Tallinnas palju teravamaks, siis on inimesed veel rohkem sunnitud Nõmme poole oma silmad pöörama. See pärast on üüri ja korterikriisi seisukohalt juba Tallinn ja Nõmme täitsa kui ühine linna maa-ala, kuna Nõmme saaks vaadata, kui üht Tallinna eeslinna, nagu see on suuremates linnades välismaal.

Teine seisukoht on Nõmme tervishoidlik külg. Meie teame, et Tallinnal oma korterioludel, kus need kõige viletsamad Eestis ja ühtlasi kogu Euroopas, äärmiselt tugev mõju on inimeste tervisele. Tiisikus kui sarnane on sotsiaalne haigus. Iga 5—6 inimene meil sureb tiisikusse. Ja tiisikus on meie inimestel pea igalühel olemas. Ta ei paista välja sellepärast, et olemine tugevad ja võidame pisielukad ära, aga teatud kordadel, kui keha nõrgeneb, lööb ta välja. Nõmme on aga väga tähtis just tervishoidlikkude olude seisukohalt. Nõmme õhk on kopsudele väga hea ja Nõmme on hakatud soovutama kohana, kus kopsuhaiged võivad end arstida. Asjata ei ole Nõmmele ehitatud sanatoorium, ja asjata ei taheta seda sanatooriumi laien-

dada. Nõmme on Tallinna kopsud. Nõmme ei ole kaugel ja sellepärast on võimalik nende inimeste perekondadel, kes ise Tallinnas tööl käivad, seal elada. Nõmmel elab kaupmehi, äriteenijaid, ja ka vabakutsega inimene võib Nõmmelt Tallinnas tööl käia, ilma et see tema tööd takistaks. Tervislikust seisukohast on Nõmme hoopis teine kui Pirita, Kose või Rannamõisa, kus tihti eriti sügiseti udu ja niiskus. Selles suhtes tuleb Nõmmet veel rohkem võtta, kui ühte orgaanilist osa Tallinnast. Kui võtame Nõmme kauguse, siis ei ole ta palju kaugemal, kui näiteks Koppel. Kopli kaugus Raatuse eest võttes on 5 km, Nõmme — 7. Ka kauguse mõttes ei saaks järelikult Nõmmet eraldada erilinnana Tallinnast, vaid tuleks võtta Tallinna osana, nagu Koplitki. Nõmme kui Tallinna eeslinna seisukohast on täiesti ilmaaegne katsuda raskendada läbikäimist selle kahe linnaosa vahel. Me teame, kuidas Prantsusemaal, Pariisis, oli läinud suvel suur rahulolematuse parlamendis Pariisi maa-aluse raudtee hindade tõstmise pärast. See oli küll väike tõstmine, kuid see oli inimeste igapäevane asi, kes olid sunnitud seda raudteed tarvitama. Palgaolud on väikesed ja sellepärast ei saa kuidagi pahaks panna seda rahulolematust, mida tekitab hindade tõstmine. Ka meie Tallinna linnavolikogus tekitaks rahulolematust, kui näiteks tahetaks Tallinna trammihinda tõsta. Samuti ei võiks seda teha Nõmme vahelisel teel, kui võtame Nõmmet kui Tallinna linna osa. Kui aga võtame Nõmmet erikohana, nagu Keilat, Tapat j. n. e., siis võib ju hinda tõsta. Mis puutub hinna tõstmisse enesse, nagu ei oleks see eriliselt kallis, siis võibolla maa suhtes, 7 kilomeetrit, ei ole see kallis, aga küsimus ei seisa mitte üksi neis kilomeetrites. Tegelikult on hind kallim kui Tallinna trammis. Vahe Nõmme elektrirongi ja Tallinna trammipiletite hinnas on 8 senti. Peab aga juurde arvama see aeg, mis kaduma läheb, kes Nõmmele sõidavad, sest jaamaminek võtab ka aega. Kes elavad kaugemal, kas näiteks Jakobsoni tänaval või Tartu maantee raionis, neilt võtab jaamaminek 15—20 min. Elektrirong läheb Tallinnast Nõmmele 15—20 minutit ja Tallinnast Pääskülla isegi 31—34 minutit. Nõmme raudtee jaamadest, sõites näiteks Hiiule või Kivimäele, kulub inimesel kojuminekuga kokku 45 min. või isegi tund aega. Mina sõidan ka suvel igapäev Hiiule ja tean seda. See ei ole kellegi mugavus, ja ei või öelda, et ei ole kallis, paneme mõni sent juurde, küllap inimesed maksavad.

Kui oleks elektrirongil erilisi mugavusi, siis oleks hinnatõstmine arusaadav. Kui inimene jääb aga hiljaks, siis peab ta 140 senti trahvi maksma. Mina ei mõtle, et tuleks piletite müük vagunites korraldada, see oleks tülikas. Võiks aga nii korraldada, et hiljaksjääja maksab 10 senti rohkem pileti hinnast ja mitte 140 senti. Siis on kindel, et suurem enamus ostab piletid kassast. Kui ma hiljaks olen jäänud, miks pean siis 140 senti maksma. Mina olen ka maksnud. Igatahes seda asja võiks parimini ja otstarbekohasemalt korraldada.

Edasi on väga tüütav kontroll Nõmme rongides. Iga jaama vahel kontrollitakse pileteid, umbes 5—6 korda tuleb piletit ette näidata kontrollile, nagu oleks jänestega tegemist. Tallinna trammides on nii korraldatud, et ei kontrollita, vaid vaadatakse, kes on uus trammijärgi. Igatahes seda asja võiks palju mugavamaks teha. Seega ka need küljed tuleksid uuesti läbi vaadata, et kodanikkudele kuidagi vastu tulla. Olgu kuidas on o/ü. „Mootorile“ omnibuste / käimapanemise keelamisega, aga kodanik ei saa lahti tundeist, et seda ei oleks võinud keelata. Kui see keeld tekkis liiga odavate piletite pärast, siis oleks võidud ju veidi rohkemgi võtta, ja sellega oleks võimaldatud inimestele omnibuse sõit, sest nad ei lähe ju alati jala vaksali, vaid tarvitavad ka omnibust. Nii oleks ka o/ü. „Mootor“ omaga välja tulnud. Maks oleks võinud isegi 30—40 senti olla, mis jõukamad heameelega oleksid maksanud. Tähendab, põhjendus, et o/ü. „Mootoril“ oli kavatsus odavaid pileteid müüa ja et ta selle tõttu oleks kahju saanud, ei ole mõduandev. Kui meie oleme lubanud vaba algatust suuremailegi ettevõtetele, näiteks ei ole piiranud meie suuremaid aktsiaseltse, vabrikuid j. n. e., siis oleksime pidanud seda ka siin lubama.

Kokku võttes näeme, et see piletite hinna tõstmine Nõmme küsimuses ei tohiks olla ainult majandusliku teenimise küsimus, vaid ta on ka sotsiaalne küsimus. Raudteed võimaldavad rahva tiheduse ärähoidmist, viies kodanikke kesklinnast äärte peale j. n. e. Niisugused asjaolud tuleksid selle küsimuse juures kõik arvesse võtta ja seepärast oleks hea, kui Vabariigi Valitsus või Teedeministeerium — ma ei tea, kellele see asi kuulub — seda asja uuesti kaaluks, et kodanikkudele vastutulekut teha. Võiks näiteks abonement- ja kuupiletid jääda endise hinna juurde, või nende pealt õige vähe tõsta. Võiks ka teataval kellaajal müüa odavaid pileteid, nagu see näiteks sünnib Pariisis, kus kell

9 hommikul müüakse odavaid edasi-tagasi pileteid. See on seal läbi viidud selles mõttes, et töölised, kes harilikult varakult tööle sõidavad, võiksid tarvitada odavat liikumisabinõu. Meil võiks samuti talitada. Raudteepiletite hinna juures ei tuleks alati küsimust otsustada majanduslikult seisukohalt, vaid peab vaatama, mis mõju on sellel tõstmisel rahva sotsiaalses elus, kuidas ta mõjub üldise liikumise ja rahva tervise peale.

Teedeminister A. Jürman: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Mina siiski peaksin peatama mõnede väidete juures, mis siin ette kanti eelkõnelejate poolt. Kõige esiteks küsimus, mis raudteede tasuvust puudutas, seda väidet eelkõnelejad ümber ei lükanud, et meie reisijatevedu kahjulik on meie raudteedele. (E. Kink, stp: Mujal riikides on veel kahjulikum.) Ja kui meie kapitali mahutust võtame protsendi või dividendi seisukohalt, siis küll mõnes riigis annavad raudteed veel vähem sissetulekut. Mujal riikides on kapitali mahutatud veel rohkem raudteedesse kui meil, nende vanade liinide juures. Nende juures saame umbes 3% tulu kapitali pealt, ja see on kõrgem protsent kui mõnes teises riigis. See tuleb aga sellest, et meil on raudteed endisel ajal ehitatud, ja seda kapitali meie ei hinda nii kõrgelt kui siis peaksime hindama, kui meie uusi raudteid ehitame. Loomulikult need uued raudteed, mis tuleval aastal valmis saavad, saavad defitsiidiga töötama. Seal on kapitali sissemahutus suurem.

Kui meie nüüd läheksime üksikute küsimuste juurde, siis peaks tähendama kõige enne seda, et kui nüüd võrrelda hindu, nii nagu härra Kink tegi, siis ta tõi ette „Mootori“ omnibuseliini kõige odavamad hinnad, mida makstakse, kui omandatakse kümme kaarti. Siis maksab küll omnibusepilet Soo—Jakobsoni liinil 15 senti, ja see liin on vähe üle 4 kilomeetri. Vaadake, see on nüüd üks odavamatest liinidest.

See on esiteks pool lühem kui Nõmme liin. Nõmmele on 8½ km. Teiseks kui võtame Nõmme raudtee, siin on abonementpilet 14 senti. Täheleb, ikkagi on Nõmme liin odavam. Kui võtate kuupileti, siis saate 8½ km sõita 10 sendiga. Kui võrrelda, siis tulevad võtta mõlemilt poolt odavamad taksid, ja siis näete, et Nõmme raudtee on 50% odavam kui omnibuseliin. Nii et seda ei saa keegi ümber lükata, et Nõmme raudtee veab 50% odavamini kui o/ü. „Mootori“ liin. (E. Kink, stp: Aga Balti jaamast kesklinna, mis see maksab?)

Mis nad võtavad Balti jaamast kesklinna? (Pahemalt poolt: 15 senti!) Ah, 15 senti. (E. Kingu, stp vahelhüüe.) Ah Teie tahate, et jala sugugi ei liigutaks. Rkl. Vilms võttis selle seisukoha, et meil tuleks Nõmme peale vaadata kui Tallinna eeslinna peale, et need kaks linna on teineteisega seotud. See on õige, aga kui meie sellelt seisukohalt vaatame, kas suudaks Tallinna linn Nõmme—Tallinna vahelist liikumist odavamini korraldada kui riik, siis ma sellejuures väga kahtlen. Minu arvates oleksid hinnad siis palju kõrgemad kui praegu, kus riik seda teeb. Tallinna linna tramm kõige odavama pileti hind on 10 senti. (E. Joonas, stp: Aga see tramm ehitab teisi liine!) See on teine asi. Tahtsin tähelepanu pöörata sellele, et kui annaksime Tallinna—Nõmme vahelise ühenduse korraldamise linna kätte, siis linn tahaks kindlasti rohkem teenida selle liini pealt kui riik. (E. Kink, stp: Tallinna küll, aga mitte Nõmme linn!) Kui Nõmme linnale annaksime Nõmme—Tallinna liini kätte, siis kohe tõstetaks hinda. Kuupiletiga saate ka Nõmmele 10 sendiga, see on trammihinnaga. (Pahemalt poolt: Kõik ei sõida.) Kõik ei sõida? See on siis ajutine või harva sõitja ja võib rohkem hinda maksta, siis ei ole tarvis karta, et see temale tasku peale käiks. Kes igapäev sõidavad, omandavad kuupileti, ja elamine tuleb Nõmmel odavam kui Tallinnas. Ma ütlesin seda ka korterihindade kohta. Mul on praegu korterihindade kohta võrdlevad andmed, mis Tallinnas korter maksab ja mis Nõmmel. Nõmmel on 3-toalise korteri hind umbkaudu 20—25 krooni odavam kui Tallinnas ja isegi kuni 30 krooni. Nõmmel elades teie võite 20 krooni vähem korteri peale välja anda ja seepärast on kasulikum elada Nõmmel. Võtke kuupilet, maksab kõigest 5 krooni, jääb järele 15 krooni. 15 krooni teenite iga kuu Nõmmel elades. (Vahelhüüe.) Kui võtame kaheinimese kuupileti, jääb järele ikkagi 1000 senti. (A. Jõeäär, stp: Ega ainult 2 inimest sõida, ega kaks inimest üksi perekond ei ole.) Kui kaks inimest peavad Tallinna sõitma, kes teenivad Tallinnas, siis peab rehkendama nende kuupiletiga, teised perekonna liikmed sõidavad harvemini, sest Nõmmel on võimalik ka igat asja saada, seal on ka turg j. n. e. (L. Johnson, stp: Kui Nõmmel korterihinda tõstetakse, kas siis alandate sõiduhinda?) Ei ole karta, et Nõmmel korterihinnad tõusevad. (L. Johnson, stp: Teie kõne järele tõusevad.) Ma ainult näitasin, härra Johnson, et praeguse seisukorra juures on

Nõmmel ka selle sõiduhinna juures elamine odavam kui Tallinnas.

Nüüd läheksime veel mõne teise küsimuse juurde, nimelt küsimuse juurde, mis täna ka ette toodi, mis kahjuks eelmisel korral vastamata jäi. See on, kuidas on välja kujunenud sissetulek pärast tariifide tõusu. Rkl. Kink toonitas, et olevat langenud, ei olevat mingit kasu andnud raudteele. Mul on siin kahe kuu kokkuvõtte 1929. a. ja käesoleva aasta kohta, millest selgub: mai- ja juunikuul 1929. a. on raudteele tulu andnud Nõmme liin ümmarguselt 93.000 krooni, sajad jätan ütlemata, ja käesoleval aastal mai- ja juunikuus tulud — 111.000 krooni. Vaadake, ligi 20% on tulud suurenenud kahe kuu kokkuvõtte järgi. (E. Joonas, stp: Kontributsioon Nõmme elanikkudelt. — E. Kink, stp: Kas Teie tahate suurendada seda kontributsiooni?) See hinna tõus ei olnud nii suur, et oleks raskusena mõjunud, ja sellepärast ma näitan, et Nõmme elanikud ei ole selles asjas teinud niisuguseid järeldusi, nagu rkl. Kink ütleb, et jätavad omad sõidud tegemata j. n. e. Kahe kuu kokkuvõtte näitab, et endist viisi on sõidetud, isegi sissetulek on suurem. See ei ole halvemati mõju avaldanud, kuna harilikult küll eelmiste aastate hinna tõstmisega on esimesed kuud andnud sissetulekus tagasiminekut. See on harilik nähtus olnud, ja ka nüüd ootasime, et esimesed kuud annavad tagasimineku, kuid huvitaval kombel näeme, et kahe kuu kokkuvõtte sugugi tagasiminekut ei näita, vaid on ületanud selle arvu. See tuli meile omalegi ootamata.

Mis puutub o/ü. „Mootorisse“, mille juures rkl. Kink iseäralise ägedusega peatus ja suuremalt osalt oma kõne sellele pühendas ja toonitas, et o/ü. „Mootor“ ei ole sugugi palunud laenuprotsendi alandamist ja see olevat nagu mõni heategev ettevõtte, kes vabatahtlikult vana laenu oma peale võtnud, sest muidu oleks riik vanast laenust ilma jäänud. Vaadake, nii arvati seal poolt. Mina ütlen, see on o/ü. „Mootori“ ülistamine. O/ü. „Mootor“ on tekinud vanast pankrottiläinud Kangro ärist. (E. Joonas, stp: Laiutas küll.) Just laiutas, o/ü. „Mootor“ hakkab ka laiutama ja seda tuleb selles takistada. Selle järele kui Kangro äri pankrotti läks, võttis seesama o/ü. „Mootor“ äri ja töötab praegu teise nime all edasi. (E. Kink, stp: Aga teised mehed.) Osalt tuli teisi inimesi juurde. Vaadake, riigil oleks huvitav see, kui esimesest ärist, kes pankrotti jäi, suuremad summad riigipankadesse võlgu jäi, neid tagasi saada. Oli väga kahtlane, kas

neid kätte saab. Ka nüüd peab vaatama, et o/ü. „Mootor“ ei hakkaks laiutama. Temal on riigipankades võlgu tasuda, laiutamiseks temal tundemärke on olemas, kui ta hakkab töötama niisuguste liinidega, mis tasuvuse mõttes kahtlased, ja 50% hinnaalandust teeb niisugustel liinidel, kui ta pole suutnud veel neid endisi kohustusi, mis tal täita, täiel määral kanda. Sellest seisukohast oli kindlasti tarvis takistada, et nad laiutamise kavasid läbi ei viiks. Selles on see asi. Siin ei ole mingisuguse heategeva asutusega tegemist, kes riiki päästa tahtis, vaid see on asutus, kes enast peab päästma.

Kui peatuda nüüd küsimuse juures, kas Nõmme liin oleks aidanud tööjaotust korralikumalt läbi viia, kuna praegu olevat talvel o/ü. „Mootoril“ vähem tööd ja ta võiks omnibuseliini panna talvel tööle Nõmme—Tallinna liini peale, siis nende andmete põhjal, mis mul käes, on see ekslik. (E. Kingu, stp vahelhüüe.) Vaadake, ka Nõmme ja Tallinna liin on sarnane liin, kus liikumine suurem suvel ja väikesem talvel, nii et see ei oleks teda päästnud. Ma võin tuua ette andmed. Mul on kuude järgi kokkuvõtted, mis oleme saanud sellest liinist. Talvekuude sissetulekud on kõik väikesemad kui suvekuude sissetulekud. Novembrikuus möödunud aastal oleme saanud 34.000 krooni, — võtame summad ümmarguselt, — siis jaanuarikuus — 37.000, veebruaris — 33.000. Vaadake, 34.000—37.000 kõiguvad talvekuude sissetulekud. Võtame suvekuud: mais — 43.000, juunis — 67.000 krooni. Vaadake, juba peaaegu 1/2 rohkem, 100% saame rohkem sissetulekuid juunikuus kui veebruaris. Tähendab, ka see liin on sarnane, kus liikumine on elav suvel, mitte talvel, samuti kui kõik teised omnibuseliinid. Selle järgi ei ole siis o/ü. „Mootoril“ selle liini käimapanek kasulik, kuis ta oleks saanud omnibused tööle panna talvel, vaid see oleks samuti pidanud töötama kui teised liinid — suvel intensiivsemalt, talvel vähem. Nii et see väide majanduslikult enast põhjendada ei lase, mis o/ü. „Mootori“ kasuks ette toodi.

Ma olen puudutanud neid küsimusi, mis siin ette kanti, jättes kõrvale need küsimused, mida rkl. Kink tõi ette raudteevalituse kohta, mis seal mõni aasta tagasi olevat ette tulnud. Vanu asju ma arutama siin ei hakka.

E. Kink (stp): Ma faktilise märkusena tahan mõneks minutiks kasutada sõnavõtmise õigust. Kõigepealt, härra minister

tähendas, et põhjus, mispärast o/ü. „Mootor“ võiks odavamalt hakata vedama inimesi Nõmme kui Pirita vahel, ei olevat õige. Suvel olevat liikumine Tallinna—Nõmme vahel palju elavam kui talvel, ja sellepärast võiks „Mootor“ just suvel odavamalt vedada. Ma tahaksin juhtida tähelepanu sellele, et „Mootoril“ on suvel suurem liikumine Tallinna—Pirita vahel isärانىis pühapäeviti, kus tuleb vahet pidamata omnibustel sõita, et kõiki inimesi ära vedada. Tallinna—Nõmme vahel aga ei ole pühapäeviti kuigi suurt liikumist. Omnibuseühendust taheti luua Nõmme elanikkude huvides, aga mitte nende huvides, kes pühapäeviti Tallinnast välja sõidavad Mustamäe alla. Need lähevad juba raudteega. Nõmme elanikkudest käib Tallinnas pühapäeviti väga väike protsent, ja sellepärast ei ole mingisugust tarvidust pühapäevädel Nõmme ja Tallinna vahel suuremal arvul omnibusi liikuma panna. Omnibuste ülesandeks jääb võimaldada Nõmme kodanikkudele Tallinna tööle ja tagasi sõitmist. Mispärast nüüd raudtee tulu on suvel suurem kui talvel, siis sellepärast, et suvel Tallinna inimesed sõidavad Nõmmele rohelisse. Mul on andmed juuniku kohta, kus Tallinna jaamast üksi müüdi üle 7.000 krooni eest pühapäeviti pileteid. See oli üksi Tallinna jaamast, peale selle veel Nõmme jaamad. (K. Tonkman, põl: Kas ei ole eksitus, et üksi Nõmmele müüdi 7.000 krooni eest pileteid?) Jah, Nõmmele müüdi 7.000 krooni eest pühapäeviti juunikuus. Nii öeldi mulle jaamast. (K. Tonkman, põl: See on eksitus, 700.000 senti, ja mis maksab Nõmme pilet, ja palju reisijaid peab siis olema? See ei ole õige.) Härra Tonkman, vaadake pühapäeviti ronge, mis Tallinnast väljuvad, kuidas need täis kiilutud on. Laulupeo ajal müüdi pileteid 250.000 senti eest.

A. Oinas (stp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ma tahtsin teha paar märkust, nimelt ette tuua asjaolu, mispärast härra Teedeminister peaks teisiti suhtuma raudteetariifidesse, kui ta seda tegi vastuses rkl. härra Kingule.

Härra Teedeminister tõi selle kohta andmeid, kuidas kuskil maal on III klassi tariifid, ja kuna Eestis III klassi osutus madalamaks, tegi sellest järelduse, et Eestis raudteel sõit on üldse odavam. Kuid härra Teedeminister ei võtnud arvesse, et teistes maades tehakse sõitjatele suuri hinnaalandusi. Saksamaa raudteedel näiteks on hinnaalandusega sõite 70% ja ainult 30% sõite sünnib normaaltariifi järgi. Kui

võtame arvesse II ja I klassi sõidud, siis selgub, et Saksamaal keskmine sõiduhind ühe km ei ulatu isegi III klassi tariifi kõrguseni. Keskmine sõiduhind, mis tuleb 1 km peale, on ainult 2,94 senti, III klassi tariif on aga 3,04 senti. Seega on keskmine sõiduhind madalam kui kolmanda klassi tariif. (Teedeminister A. Jürman: Meil on ka, härra Oinas, hinnaalandusi.) Meie raudtee ei anna kaugeltki niipalju hinnaalandusi. Hinnaalandused antakse eeskätt eeslinnade liinil, nagu seda on Nõmme—Tallinna liin. Kui Nõmme—Tallinna raudtee sai vana tariifi järgi 3% puhaskasu, siis ei oleks olnud mingit mõtet tõsta raudtee tariifi. Härra Teedeminister tähendas, et Nõmme raudteel sõitjate arv ka kõrgema tariifi juures ei ole langenud. Mida see tõestab? See tõestab seda, et tariifi tõstmisel ei olnud mõtet, sest inimesed on sunnitud sõitma Nõmme—Tallinna vahet. Te võite ka 100% juurde panna, ikkagi püsib teatav liikumise intensiivsus, sest Nõmmelt ei sõideta Tallinna ja tagasi mitte lõbu pärast, vaid töö- ja elutingimused tingivad sõite.

Lõpuks juhin tähelepanu sellele, et meie rühma poolt esitatud ülemineku-vormelis on ainult avaldatud soovi, et Vabariigi Valitsus võtaks Nõmme—Tallinna elektriraudtee tariifide ja omnibuseliikumise võimaldamise küsimuse uuesti kaalumisele.

Juhataja avaldab E. Kingu motiveeritud ülemineku-vormeli ja M. Martinson'i lihtülemineku-vormeli (lhk. 1478).

Motiveeritud ülemineku-vormel lükatakse tagasi 33 häälega 21 hääle pooltolemisel.

Lihtülemineku-vormel võetakse vastu.

5. Kaitseliidu pensioniseadus — redaktsioon.

Redaktsiooni komisjoni aruandja K. Freiberg.

Seaduse lõpuredaktsioon võetakse vastu.

6. Eesti-Norra vahelise kurjategijate väljaandmise ja kriminaalasjus kohtuliku abiandmise konventsiooni kinnitamise seadus — redaktsioon.

Redaktsiooni komisjoni aruandja K. Freiberg.

Seaduse lõpuredaktsioon võetakse vastu.

7. Kaitseseisukorra seadus — redaktsioon.

Redaktsiooni komisjoni aruandja K. Freiberg.

Seaduse lõpuredaktsioon võetakse vastu.

Vaheaeg kl. 11.56 min. — kl. 12.22 min.

8. Avalikkude algkoolide seaduse muutmise seadus — I lugemisel.

Haridusekomisjoni aruandja A. Sõster.

A. Usai (stp, jätkab kõnet): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Oma kõne esimeses osas jäin peatuma kooliaja pikkuse küsimuse juures ja näitasin, milline tähendus on sellel küsimusel rahva hariduse edendamise kohta. Kui vanades kultuurriikides, nagu andmed näitavad, õppetöö kestab üle 40 nädala aastas ulatab, meie lähemate naabrite juures, Soomes, Lätis, samuti ka Leedus ja Poolas alla 35 nädala aastas ei lasku, siis ei sünni see mitte sellepärast, et neil rahvastel puuduksid karjaloomad ja põllumajanduslikud olud. See oleks täiesti vildak arusaamine välismaade koolikorraldusest. Pikem kooliaeg välismaa koolides on tingitud teistest põhimõtetest, kui see oname meie praegusele Hariduse- ja sotsiaalministrile. Lääne-Euroopas, samuti ka meie lähemate naabrite juures koolide korraldustes minnakse välja seisukohast, et kasvav noorsugu on rahva ja riigi tulevik ning lootus ja sellepärast püütakse sarnased normid koolielu määramiseks luua, mis noorsoo kasvatus ja hariduse teostamisel maksimaalseid tagajärgi annaksid. Laiemate rahvakihtide tarvis on ja jääb algkool selleks kooliks, kust eluvõitluseks tarvisminevat haridust saadakse, ja seda haridust tuleb suurema osa kodanikkude tarvis lõpulikuks lugeda. On päris arusaadav, et hinnates algkooli hariduse tähtsust laiemate rahvakihtide tarvis, on kõik kultuurrahvad pikema õppetöö kestuse oma algkoolides määranud, sest mida rohkem õppeaastaid ja mida pikem õppetöö kestab, seda rohkem suudetakse noorsoo kasvatus ja hariduse alal korda saata.

Et sarnasele koolikorraldusele ilmtin-gimata järgneb rahva hariduse ja kultuuri tasapinna tõus — see peaks igäühele arusaadav olema. Ka on pikema õppetöö juures maksimaalselt ära kasutatud need krediitid, mis hariduse korraldamiseks määratud.

Millised põhimõtted on Hariduse- ja sotsiaalminister arutuselolevas novellis õppetöö lühendamise kaitseks ette toonud? Peale karjaskäimise soodustamise ei ole Hariduse- ja sotsiaalminister midagi kaaluvat õppetöö lühendamise põhjendamiseks leidnud. Hariduse- ja sotsiaalminister on haridusepoliitika püstitanud uue põhimõtte: mitte kasvav noorsugu, mitte rahva hariduse ja kultuuri edu ei ole võetud praeguse haridusepoliitika objektiks, vaid karjaskäimise soodustamine. On arusaadav, et Hariduse- ja sotsiaalministrile, kui agronoomile loomakasvatuse probleemid lähemad ja arusaadavamad on, kui rahva hariduse ja kultuuri probleemid. Argumenteerida õppetöö lühendamise vajadust rahva arusaamisega ja karjahoidmise nõuetega, tähendab liiga primitiivselt haridusepoliitika võtmist. Rohkem teadlikud ja arenenud vanemad, sellepeale vaatamata, et nad vaesed, oskavad ka nüüd karjahoidmise küsimust nõnda korraldada, et nende lapsed takistamata koolis võivad käia. Ainult vanemad, kes oma lapse kasvatus ja hariduse pärast mures ei ole ja nende tööjõudu omaks heaks käekäiguks püüavad ära kasutada, nõuavad kooliaja ja õppetöö kestuse lühendamist. Täieliku rahuldusetundega saavad õppetöö lühendamist vastu võtma osa Petserimaa kodanikke, kes oma lapsed, kelle poolest nad eriti rikkad, naabusmaakondade rikkamate taluperemeeste juurde karja saadavad ja sel viisil ennast ära elatavad.

Meie valitsevad kodanlikud rühmad on arvamisel, et sarnane kehvemate inimeste ja laste äraelamise võimalus karjaskäimise teel jõukamate talupidajate juures kõige paremini lahendab riigi kulude kokkuhoidmise probleemi: ei tule toetust määrata kehvemaile õpilastele. Ka võivad rikkamad talupidajad oma lapsed õigel ajal kooli saata. Kuid kooliaasta lühendamisel peale ettetoodud põhjenduste on veel järgmine suure ulatusega eitav tagajärg. Lühendades õppetöö kestust maakoolides, sellesamaga lõhume meie ühtlusekooli. Tol ajal, kui meie linna algkoolides tegelik õppeaeg viimasel 8 aastal on kestnud 36 nädalat, kestaks õppeaeg Vabariigi Valitsuse poolt esitatud avalikkude algkoolide muutmise seaduse järele ainult 28 nädalat. Ühe aasta kohta tekiks vahe 8 nädalat, 6-aastase algkooli juures aga 48 nädalat, mis maakoolide õppeaega peaaegu kahe õppeaasta võrra lühendaks. Nii siis oleks maal teostatud tegelikult 4-aastane algkool, linnas aga 6-aastane kool. Loomulikult järgneks õppeaja lühendamisele maakoolides ka õp-

pekava muutmine õppematerjali vähendamise suunas, sest ei suudaks ometi maalapsed 6-aastase algkooli kursust 168 nädalaga läbi töötada, mille läbitöötamiseks linnakoolidele 216 nädalat on antud. Sellega oleks siis ka ühtlusekoolile lõpp tehtud, millest parempoolsed ringkonnad unistavad. Kui nüüd veel arvesse võtta Vabariigi Valitsuse poolt esitatud avalikkude algkoolide seadust, milles algkooli lõpetajalt võetakse õigus ilma eksamita sisse astuda täiendusekooli või avalikku keskkooli ja erioppeasutustesse, kui viimastes ei maksa iseäralised vastuvõtmise tingimused, siis on suuremale osale maalastele tee kinni pandud hariduse saamiseks peale algkooli lõpetamist, sest nad ei suudaks linna algkooli lõpetanud õpilastega vastuvõtu-eksamitel võistelda. Rikkamad kodanikud saadaksid oma lapsed linna algkoolidesse, et takistamata keskkoolidesse ja kutsekoolidesse pääseda. Maakoolid aga kujuneksid kehvikute koolideks, kust väljapääs kesk- ja kutsekoolidesse, loomulikult ka üliskooli, peaaegu võimatuks oleks tehtud.

Arutuseloleva avalikkude algkoolide muutmise seaduse tulipunktiks osutub igatahes koolivõrgu korraldamise küsimus. Juba enne selle seaduseelnõu Riigikokku jõudmist andis Hariduse- ja sotsiaalminister ajakirjandusele andmeid avalikkude algkoolide võrgu koondamise kohta. Rasvaste pealkirjadega ilmusid „Kajas“ kirjutised: üks miljon krooni kokkuhoidu avalikkude algkoolide võrgu koondamise teel; 700 õpetajat vallandatakse koolivõrgu koondamise tagajärjel.

Toodi ette andmeid, kuidas meie omavalitsused pillavalt on toiminud koolivõrgu korraldamisel: üle maa leidub 717 klassikomplekti, kus õpilaste arv alla 20.

Et omavalitsused nii hoolimata riigi rahaga ümber käivad koolivõrgu korraldamisel, tulevat sellest, et riik avalikkude algkoolide õpetajate palgad maksab, kuna omavalitsuste kulud algkoolide ülevalpõidamisel võrdlemisi väikesed. (Kaitseminister O. Kõster: Need paberid kõik kannate ette?!) Siin on veel kõrvalisi pabereid. Sellepärast ei olevat omavalitsused huvitatud, kas neil klassikomplekte rohkem või vähem avatud. Ühesõnaga — Hariduse- ja sotsiaalminister on uue Ameerika avalikkude algkoolide korralduses avanud, mida tema eel käinud haridusepolitiika juhid ei märganud teha. Kuid vaatleme lähemalt seda Hariduse- ja sotsiaalministri leitud koolivõrgu korraldamise alal.

Kõigepealt tuleb ära märkida, et koolivõrgu korraldamisel peale õpilaste arvu

veel arvestada tuleb kooliruumidega, kooli kaugusega, juurdepääseteedega ja paljude teiste asjaoludega. Õnnetuseks peab aga konstateerima kurba tõde, et praegune haridusepolitiika juht oma reformeerimise tuhinas täiesti on unustanud elulised kaalutlused, rääkimata pedagoogilistest põhitõdedest, milliseid koolikorralduse alal järjekindlalt ignoreeritakse. Hariduse- ja sotsiaalministri tarvis maksavad ainult arvu- lised kalkulatsioonid, kuna pedagoogilised põhimõtted koolielu korraldamisel nähtavasti mingisugust tähelepanu ei vääri. Üheks suuremaks meie avalikkude algkoolide võrgukava puuduseks on äärmiselt viletsad koolimajad. Koolinõunikude poolt kogutud andmete järgi on meil häid kooliruumi ainult 12%, rahuldavaid — 48%, halbu — 40%. Üüriruumides asub koole linnades 49%, maal ligi 34%. Petserimaal asub 75% ja Saaremaal 43% algkoole viletsates talumajades. Need andmed ei kõnele kooliruumide korralikkuse kasuks. Kui aga sellejuures arvesse võtta tõsiasja, et koolide omad majad on üldiselt vanad, millisel asjaolul suur tähtsus koolimajade kõlblikkuse hindamisel, siis muutub pilt koolimajade seisukorrast veel kurvemaks. On kindlaks tehtud, et kõigest koolimajadest enne 1875. aastat linnades on ehitatud 36,4%, maal — 28,3%. Loomulikult muutub puust koolimajade kõlblikkus sarnase vanuse juures küsitavaks. Eesti ajal ehitatud koolimajade arv linnas ja maal igatahes vaevalt ületab 50, mis väikene protsent, arvestades meie koolimajade puudusega. Suurem osa koolimaju, mis Vene ajast pärit, oli määratud üheklassilise kooli tarvis, mis töötas kolme jaoskonnaga. Sarnasel koolil oli suuremalt osalt ainult üks klassituba, ühe õpetaja korter ja mõnel pool ka magamisruum õpilaste tarvis. Kui veneaegne kolmeaastane algkool nelja-aastaseks muutus, tuli kohe kooliruumide leidmiseks teid otsida. Üheks sarnaseks teeks oli klasside poolitamine laudadest vaheseintega, õpilaste magamistubade ja õpetajate korterite muutmise klassiruumideks. On arusaadav, et sarnaselt improviseeritud klassiruumid osutusid äärmiselt väikese mahutusega ja ei vastanud kõige tagasihoidlikumate kooli tervishoiu nõuetele. Niisuguse olukorra juures on täiesti arusaadav, et klassid on viimse võimaluseni õpilastest täis kiilutud, ja neile ei jätku õhku ega valgust normaalseks töötamiseks ega ruumi vabaks liikumiseks.

Omalajal kogusin ma Petserimaal andmeid kooli tervishoidlikkude tingimuste kohta, eriti õhuruumi ja valgustuse tingi-

muste kohta. Sellejuures selgus, et Petserimaal tol ajal oli 2 klassiruumi, kus ühe õpilase kohta tuli ainult 1 kantmeeter õhku, 39 klassis — 1—2 m³, 72 klassis — 2—3 m³, 34 klassis — 3—4 m³, 19 klassis — 4—5 m³, 7 klassis — 5—6 m³ ja 4 klassis — 6—7 m³. Normaalkoolitervishoid nõuab, et ühe õpilase kohta algkoolis vähemalt 5 kantmeetrit õhku tuleks, Hariduse- ja sotsiaalministri määruses — 3—4 m³, siis ei rahulda valdav enamus kooliruumi Petserimaal ka ministerruumi rohkem kui tagasihoidlikke nõudeid õhumahutuse kohta.

Natuke võibolla paremas seisukorras on sisemaal asuvad koolid õhumahutuse suhtes.

Kui siin veel arvesse võtta puudulikud klassiruumide ventilatsiooni võimalused, siis on kindel, et süsihappugaasi rohkus klassiruumides 0,07—0,1% asemel tõuseb kuni 0,6—0,8%. Säärane süsihappugaasiga mürgitatud õhk on hädaohtlik õpilaste ja õpetaja tervisele, esile kutsudes peavalu, verevaesust, kiiret väsimust koolitöös, sellega takistades õppetöö edu.

Mitte paremad ei ole ka klasside valgustuseolud, kuna akende valgustusepinda ühe klassi kohta $\frac{1}{5}$ asemele klassi põrandapinnast — hariduseministerruumi norm $\frac{1}{7}$ — tuleb sageli ainult $\frac{1}{10}$ — $\frac{1}{15}$, Petserimaal koguni $\frac{1}{20}$ — $\frac{1}{30}$ põrandapinnast, sest seal on majadel väga väikesed aknad. On arusaadav, et sarnaste viletsate koolimajade juures täiesti võimata on ka kõige parema tahtmise juures olemasolevatesse klassiruumidesse, peale üksiku erandi, koondada 40—50 õpilast, nagu kavatakse seda teha Hariduse- ja sotsiaalminister, ilma et selle juures õpilasi ja õpetajaid ei paigutataks sarnastesse tervishoiuvastatesse tingimustesse, mis täiesti lubamata. Ent härra Hariduse- ja sotsiaalminister koolide koondamisel on täiesti unustanud kooli tervishoidlikud ja pedagoogilised nõuded, mida unustada ei oleks tohtinud hariduspoliitika juht. Saates maakoolivalitsustele ringkirjad koolivõrgu koondamise kavade esitamise kohta, oleks Hariduse- ja sotsiaalminister pidanud ilmingimata juurde lisama need koolitervishoiu nõuded, peaaugjalikult nõuded klasside minimaalse õhuruumi kohta, millistel tingimustel ainult lubatav komplektide koondamist ette võtta. Olen veendunud, et kui lugupeetud Hariduse- ja sotsiaalministriil kui agronoomil oleks tulnud loomade koondamist lautadesse ette võtta, siis igatahes kui eriteadlane ei oleks ta unustanud üles seadmast neid tervishoidlikke nõudeid, mille juures loomade koondamine võiks sündida. (R.

Penn o, as: Õige! Aga kui ei ole võimalik?) Siin ei ole ideaalsetest tingimustest jutt, vaid minimaalsetest nõuetest. Tuleks koondamise juures arvesse võtta, et söehappugaasi mürgitus halvasti ei mõjuks õpilaste tervisele. On arusaadav, et kohtadel ministerruumi ettekirjutust võeti kui käsku ja asuti klasside koondamisele, ilma et arvestatud oleks kooli tervishoidlikkude nõuetega. (R. Penn o, as: Nii halb see asi ei ole.) Nii näiteks esitas Petseri maakoolivalitsus Hariduse- ja sotsiaalministerruumile koolide koondamise kava, mille järele 13 komplekti sulgemisele pidi tulema. Toimiti mehaaniliselt — ministerruumi ringkirjas antud arvude kohaselt. Kus varemalt 2 õpetajat töötas 50 õpilasega, seal otsustati likvideerida 1 komplekt ja 50 õpilast koondada ühte klassi ühe õpetaja kätte. Kas klassiruumid sarnast õpilaste koondamist võimaldavad, selle üle ei pidanud tarvilikuks mõelda ei koolinõunik ega ka teised koolivalitsuse liikmed. Tähendab, klassi, kus varemalt istus 25 õpilast 2—3 kantmeetri õhumahutuse juures õpilase kohta, tuli paigutada 50 õpilast, misjuures õhumahutus nüüd ühe õpilase kohta oleks ulatanud ainult 1—1,5 kantmeetriini. Kui ma Petseri koolivalitsuse tegelaste tähelepanu klassiruumide puudulikkusele juhtisin, mida koolivõrgu koondamisel kuidagi unustada ei tohiks, siis laotasid koolitegelased käsi ja tähendasid, et Hariduse- ja sotsiaalministerruumi ringkirjas midagi kooli tervishoidlikkude nõuete kohta ei ole öeldud, mille juures koondamine tohiks sündida.

Minu kõneluste järelalusena saadeti ministerruumi kiri, milles teatati, et koolivõrgu koondamisel 13 komplekti ulatuses ei ole arvestatud kooliruumidega, mis nüüd ära võitmata takistusi sünnitavad.

Kohale sõitsid hariduseministerruumi ametnikud, kes selgitama pidid, mida siis tõeliselt koondada saab. Nagu nüüd kuulnen, on selle selgituse järelalusena otsustatud 13 komplekti asemel ainult 5 komplekti sulgeda, misjuures uusi komplekte tervelt 9 tuleks avada.

Arvan, et kui Hariduse- ja sotsiaalminister igas maakonnas andmeid koguks koondatud klasside tervishoidlikkude tingimuste kohta, siis tuleks vist häbi ja pahameelt tunda selle üle, kuidas meie kasvava noorsoo tervise eest hoolitsetakse. Peab imestust avaldama, et Hariduse- ja sotsiaalministerruumil puuduvad statistilised andmed meie koolide tervishoidlikkude tingimuste kohta, ja et ministerruumi see küsimus sugugi ei huvita, ja ta neid andmeid ei kogu.

Asudes koolivõrgu koondamisele, oleks ministeerium eeskätt pidanud kooliruumide üle mõtlema, kuid nähtavasti on see ministeeriumi tarvis kõrvaline küsimus; õppiva noorsoo tervise ja vaimlise arenemise arvel tahetakse kokkuhoidu saavutada.

Teiseks tähtsaks küsimuseks, peale viletsate kooliruumide, mis koolivõrgu koondamise problemaatiliseks muudab, on õpilaste juurdekasv 1929./30. aasta peale arvates.

Nagu teada, algas õpilaste kahanemine sõja järelalusena 1922./23. kooliaastast peale meie koolides. 1922./23. kooliaastal oli meie algkoolides 121.888 õpilast, 1928./29. kooliaastal aga 92.839 õpilast. Järelkult õpilaste arv 1923./24. kuni 1928./29. kooliaastani on vähenenud 29.049 õpilase võrra ehk ligi 24%. Sellepärast ei ole selles midagi iseäralikku, kui õpilaste arv 717 klassikomplektis langes alla 20 õpilase. Jaotage kahanenud õpilaste arv maalasuvate komplektide peale, kus kahanemine eriti silmapaistev, ja teie saate õpilaste koosseisu poolest normaalkomplektid. Sõja-aastate mõju õpilaste vähenemise suunas on mõeldunud, ja lähematel kooliaastatel on õpilaste juurdekasvu oodata. Nii on Hariduse- ja sotsiaalministeeriumi andmete põhjal juba tuleval kooliaastal õpilaste juurdekasvu algkoolides oodata 10—11 tuhande õpilase võrra, milline õpilaste arv annaks 200—250 uut komplekti.

Kõigest sellest järgneb, et torm, mis koolivõrgu koondamise ümber tõstetud, tööpoolest torm klaasis on. Omavalitsusi ei saa selles kuidagi süüdistada, et 717 komplektis õpilaste arv alla 20 õpilase langenud. Ei saanud omavalitsused ometi kohe klassikomplekte kokku tõmmata selles ulatuses, nagu õpilasi arvuliselt üle riigi algkoolides vähenes, sest ligi 30.000 õpilaste arvu vähenemine oli ära jaotatud ümmarguselt võetud 3.500 komplekti peale.

Ettetoodud põhjendused — kooliruumide puudulikkus ja õpilaste arvu vähenemine sõja-aastatel — näitavad, et omavalitsuste süüdistamine laiutamises koolivõrgu teostamisel Hariduse- ja sotsiaalministeeriumi poolt on täiesti põhjendamata. Omavalitsused koolivõrgu teostamisel on avaldanud rohkem pedagoogilist arusaamist rahvahariduse ja õpilaste tervishoiukaitse seisukohalt, kui praegune hariduseelu juht härra Hünerson. Samuti alusetud on Hariduse- ja sotsiaalministri seletused, nagu laiutaksid omavalitsused koolivõrgu teostamisel sellepärast, et nemad algkoolide ülalpidamiseks vähem kulutavad kui riik. Võtame jällegi arvud appi, et ka seda Hariduse- ja sot-

siaalministri väidet ümber lükata. „Eesti Statistika“ 1930. a. veebruarikuu väljaandest on näha, et ajajärgul, mil avalikkude algkoolide võrk loodi, omavalitsused linnas kui ka maal algkoolide ülalpidamiseks rohkem on kulutanud kui riik. Nii on omavalitsused 1923. a. algkoolide ülalpidamise kuludest kandnud 56,7%, riik — 39,4%; 1924. a. omavalitsus — 57,4%, riik — 38,4%; 1925. a. omavalitsus — 56,2%, riik — 39,5%; 1926. a. omavalitsus — 54,2%, riik — 42,3%; 1927./28. a. omavalitsus — 53,2%, riik — 41,3%; 1928./29. a. omavalitsus 36,8%, riik — 59,3%.

1928./29. a. on riigi kulud tõusnud põhjusel, et 1. aprillist muutus õpetajate palga seadus. Esitatud andmed näitavad, et omavalitsuste osavõtt avalikkude algkoolide kulude kandmises on sedavõrt suur olnud, et omavalitsuste laiutamisest juttugi ei või olla koolivõrgu teostamisel, eriti kui arvesse võtta omavalitsuste kroonilised puudujäägid eelarvete kokkuseadmisel ja teostamisel. On täiesti arusaadav, et Hariduse- ja sotsiaalministril on tarvis omavalitsusi Avalikkude algkoolide seaduse elluviimisel laiutamises süüdistada ja koolivõrgu korraldamise ja lõpuliku kinnitamise omavalitsuste käest Hariduse- ja sotsiaalministeeriumi kätte anda. Olen arvamusel, et igasugune alus puudub koolivõrgu korraldamise õiguse omavalitsuste käest ära võtmiseks ja Hariduse- ja sotsiaalministri kätte andmiseks.

Meie omavalitsused on Avalikkude algkoolide seaduse elluviimisel väga mõeldukalt tegutsenud, kuid praegusele Hariduse- ja sotsiaalministrile paistab omavalitsuste haridusepolitiika liiga radikaalsena ja ta tahaks siin ise tööle asuda, et maksvat kooliseadust ja selle alusel korraldatud algkooli põhjalikult lammutada. Et see tõesti nii on, seda näitab kõige kujukamalt praegune haridusepolitiika.

Eriti kummaline on käesoleva seaduse § 26. nõue, et avalikkude algkoolide võrgu kava kinnitamine sünniks Majanduseministri nõusolekul. Milleks Majanduseministri nõusolek koolivõrgu kinnitamisel? Kas Hariduse- ja sotsiaalministeeriumis ei osata, kuidas seda teha ja selleks läheb tarvis erispets, või ei usalda Hariduse- ja sotsiaalminister iseennast koolivõrgu kinnitamisel. Mul on sarnane ettekujutus koolivõrgu kinnitamisest, et Hariduse- ja sotsiaalminister omavalitsustelt kogutud andmete põhjal Vabariigi Valitsuse kaudu esitab vastavad krediitnõudmised Riigikogule alghariduse teostamiseks ja saadud krediitide piirides teostab ka koolivõrku. Nähtavasti on Hari-

duse- ja sotsiaalministril veel vähe Riigikogu sanktsioonist, vaid lõpuliku sanktsiooni peab andma veel Majanduseminister. Oleks huvitav teada, kas teised ministeeriumid Riigikogu poolt lubatud krediitide kasutamisel ka vajavad erilist Majanduseministri sanktsiooni, või julgevad nad seda iseseisvalt teha? Ja milleks on nimelt alghariduse teostamiseks määratud krediitide kasutamisel tarvis erilist korda, mida teiste riigi tarvete rahuldamisel ei tarvitata. Koolivõrgu korraldamine ja kinnitamine peab omavalitsuste kätte jääma, kes seda otstarbekohasemalt suudavad teha, kui Hariduse- ja sotsiaalminister oma ametnikkudega keskkohast.

Üheks tagasikiskuvamaks muudatuseks Avalikkude algkoolide seaduses tuleb lugeda § 41, mille alusel Hariduse- ja sotsiaalministeerium kavatseb ühe õpetaja kätte koondada kuni kuus klassi 40—50 õpilase arvu juures. Tuleb imestust avaldada, et ühe õpetaja kätte ei ole koondatud 100 õpilast, millest vaimustusega kõnelevad mõned vanad taadid, kes endisi aegu mäletavad. Kokkuhoid sarnase arvu õpilaste koondamise juures oleks veel suurem olnud. Meie koolireformi esimesed sammud seisid selles, et likvideerida üheklassilist kooli, mis töötas kolme jaoga ühe õpetaja juhatusel, ja selle asemele maksma panna 4-aastast kooli, kus töötaks kaks õpetajat, igaüks kahe klassiga.

Kümneaastase võitluse järele oleme meie niikaugale jõudnud, et meil ühe klassiga korraga töötab ligi 1.497 õpetajat, kahe klassiga — 1.629 õpetajat, kolme klassiga — 383 õpetajat, 4 klassiga — 52 õpetajat ja 5 klassiga — ainult 4 õpetajat.

(Koosolekut asub juhutama Esimees **K. Einbund.**)

Nüüd on Hariduse- ja sotsiaalminister leidnud, et sarnase korra juures õppetöö viljakus liiga suur on ja kavatseb aegade juurde tagasi pöörata — mitme klassi koondamine ühe õpetaja kätte — mida õppetöö edukuse seisukohast kuidagi pooldada ei saa. Põhjenduseks jällegi ainult kokkuvõtteid, kuid sarnast kokkuvõtet ei saa pooldada, kus õpilaste arendamise ja kasvatamise asemel neid demoraliseerima hakatakse, sest raske on ühel õpetajal kõiki õpilasi viljakalt tööle rakendada, kui tema kätte kuni 6 klassi koondatakse 40—50 õpilase arvu juures. Sarnases koolis raiskaksid õpilased ainult oma aega ja hariduslikult saavutaksid kooliskäimisest väga vähe.

Meil tuuakse mitme klassi ühendamise

kaitseks ühte komplekti väljamaa eeskujul, soovitatakse ära kasutada Dalton-kava või individuaalne tööviis. Kui väljamaal kuskil mitme klassi koondamine ühte komplekti ette tuleb, siis tuleb seda kui erakorralist nähtust võtta. Dalton-kava või individuaalset tööviisi saab edukalt kasutada teatud tingimustel, nagu sellest kõneleb selle meetodi autor Helen Parkhurst. Mida suurem on klasside arv, mis ühe õpetaja kätte koondatakse, seda väikesem peab õpilaste üldarv olema, et kõigi õpilaste tööd edukalt juhtida. Et edukalt individuaalset meetodit käsitada, peab õpetaja ettevalmistus 50% kõrgemal seisma, kui hariliku meetodi juures. Edasi peaks klassis vähemalt niipalju ruumi olema, et tööd vastavalt korraldada, misjuures ei peaks puuduma vastav klassi mööbel. Erilise tähtsuse omavad aga Dalton-kava teostamisel õppevahendid, sõnaraamatute, lugemikkude, tabelite, kollektsoonide ja vastava raamatukogu näol, mis võimaldaksid õpetajale igat õpilast vastavalt õpilase huvidele ja võimistele tööle rakendada. Ilma nimetatud eeldusteta kujuneb individuaalne õppeviis mõttetuks ajaraiskamiseks. Et meil nõutavad eeldused Dalton-kava läbiviimiseks oleksid, seda ei saa kahjuks öelda. Kui Ameerikas ja Inglismaal suurt poolehoidu on leidnud individuaalne õppeviis, siis mitte sellepärast, et see õppeviis kokkuvõtteid aitab saavutada, vaid oma ratsionaalsuse ja viljakuse tõttu õpilase võimete ja isikuse arendamises.

Lõpuks kroonib tervet seadust § 62, mille järgi Hariduse- ja sotsiaalministeeriumile õigus antakse kooliaasta kestel koolisid sulgeda ja õpetajaid ametist lahti registreerida. Kuigi haridusekomisjon valitsuse poolt esitatud nõuet õpetajate lahtiregistreerimise küsimuses kooliaasta kestel 1. septembriga piiras, tuleb seda nõuet kui õpetajate õiguste jämedat rikkumist võtta, millega viimased linnupriiks kuulutatakse. Õpetajate õiguste arvel kokkuvõtteid saavutada on ennekuulmata teguviis hariduseministri ja Vabariigi Valitsuse poolt. Kõik, mis meie haridusesüsteemi halvendamiseks ette on võetud, tehakse kokkuvõtteid tähe all.

Kuid tekib küsimus, miks just kokkuvõtteid on hakatud teostama haridusekulude kärpimisega. Kas leiavad valitsevad koalitsiooni rühmad, et kulud rahvahariduse tõstmiseks on ebaproduktiivsed ja ei tasu ennast ära? Öeldakse, haridusekulud käivad meil üle jõu.

Kuid lubatagu küsida, kas Kaitseministeeriumi kulud ei käi meil üle jõu? Kas 65 miljonit senti, mis kaitseleidule on määratud, küllalt otstarbekohaselt kasutatud sum-

ma on? Kas seakasvatuse edendamise ja peekonihindade kindlustamise fond on tähtsam meie rahva ja riigi elus, kui 6-aastase algkooli teostamine, milleks raha puuduvat? Ometi läheks meil üle riigi kuueaastase algkooli teostamisel tarvis ligi 100 õpetajat, kelle palk kogusummas ei tõuseks üle 120.000 krooni. Kuueaastase algkooli teostamine on käesoleva novelli järgi seisma pandud raha puudusel. Sigade kasvatamiseks ja peekonihindade kindlustamiseks on aga 120.000 krooni leitud. Nähtavasti näeb praegune valitsus ja teda toetav koalitsioon Eesti riigi edu ja tulevikku mitte rahva, vaid sigade kultuuris. Raha leitakse meil igasuguste fondide loomiseks, olgu see asunduse- või tulundusekapitalid, ja nagu näha, tahetakse neid kapitalite rahva haridusesummade kärpimise arvel suurendada. Nagu korraldaksime meie oma haridust üle oma jõu, ei vasta tõeloledele. Meie haridusekulud moodustavad ainult 10—11% meie eelarve-kuludest, kuna Kaitseministeeriumi kulud 2 korda nii suured on kui haridusekulud. Ometi ei ole rahva hariduse ja kultuuri arendamise ja edendamise küsimused meie tuleviku ja rahva heakäekäigu seisukohast mitte kuidagi vähema tähtsusega kui riigikaitse. Vastupidi — riigi tugevus, rahvamajanduslik jõukus, tema asend teiste rahvaste keskel, üldse tema terve olemasolu eeskätt ripub ära rahva hariduse ja kultuuri tasapinna kõrgusest. Kuid meie haridusesüsteemi hindamisel peab ära märkima järgmist tõsiasja: meie ühtlusekooli süsteemis on avalik algkool võrreldes kesk- ja kõrgema hariduse korraldamisega nõrgalt välja kujunenud. Äärmiselt viletsad koolimajad, viletsad õppevahendid, enamuses vilets kooli mööbel, suuremas osas maakondades terves ulatuses teostamata 5. ja 6. klassid, samuti nõrgalt välja kujunenud täienduseklassid, suur protsent nõrgalt ettevalmistatud õpetajaid osutuvad meie avaliku algkooli suuremateks puudusteks. Nõrgalt väljaarenenud algkoolile — haridusesüsteemi alusele — on rajatud laialt organiseeritud kesk- ja kõrgem haridus. Seda nähtust tuleb seletada sellega, et meie vabariigi politikat, samuti ka haridusepolitikat on juhtinud meie kodanlus, kes loomulikult rohkem tähelepanu juhtinud kesk- ja kõrgema hariduse kui alghariduse korraldamisele. Kuid ka see, mis senini ainult alghariduse — avalikkude algkoolide edenemiseks tehtud, näib kodanlike rühmadele lajutamine olema ja nüüd on asunud alghariduse koondamisele.

Avalikkude algkoolide muutmise seadust ei saa teisiti võtta, kui alghariduse

koondamise seadust, mis meie maakoolid võrreldes linna algkoolidega asetab palju halvemasse seisukorda, kui nad senini olid. Need muudatused ähvardavad lõhkuda meie ühtlusekooli, nagu ma seda püüdsin näidata.

Eriti huvitav on ära märkida tõsiasja, et rühmad, nagu põllumeeste kogud ja asunikude koondus, kes ennast maa orientatsiooni ja huvide kandjateks loevad, just selle eest hoolt kannavad, et ühtlusekooli lõhkuda ja maalelavate kodanikkude hariduse ja kultuuri arenemisele takistusi teha.

Hästikorraldatud algkool, nagu meie seda võime konstateerida Lääne-Euroopa riikides, on iga tõsise edu eeldus. Eesti sotsialistlik tööliste partei on alati selle eest võidelnud, et meie avaliku algkooli olukorda parandada ja sellega laiade rahvakihtide hariduslikku tasapinda tõsta. Et aga arutuseloleva avalikkude algkoolide seaduse muutmise seaduse vastuvõtmise järelduseks oleks meie avalikkude algkoolide, eriti maakoolide sarnasesse olukorda paigutamine, mis paratamata viiks ühtlusekooli hävinemisele, mis laiade rahvakihtide hariduse saamist takistaks ja sellega loomulikult halvaks ka Eesti demokraatia edukäiku, hääletab Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühm avalikkude algkoolide seaduse muutmise seaduse vastu.

P. Põld (rhv): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Avalikkude algkoolide seaduse muutmise seadusega on meil tegemist teatava paratamatusega, mis meid peaks täitma kõigesügavama tõsidusega. Minu arvates on see seadus eeskätt tingitud mitte sellest, nagu oleks meil algkooli rajades liiga laiutatud, vaid palju enam sellest — kui võiks öelda, et meie rahvas ennast ei laiuta. Tähendab, see seadus on eeskätt sellest tingitud, et meie rahvas ei kasva, et meie algkooliõpilaste arv, nagu seda tänagi on öeldud, 6—7 aasta jooksul kohutavalt on langenud. Ma tähendasin oma eelarve-kõnes sellele, et teistes maades ei ole olemas küsimust klasside arvu vähendamisest, vaid kuidas klasside arvu suurendada. Meie aga peame seda teed käima ja küsima, kuidas neid vähendada. (L. Johnson, stp: Kas siis hakkab rahvaarv kasvama, kui nad halvematesse tingimustesse pandud.) Asi on see, et kui vaatame õpilaste arvu üksikutes klassides, võttes läbisegamini, siis oli iga klassi kohta 1923./1924. 32 õpilast, 1929./1930. aga 26,5. See on arv, mis võrdlemisi väike on võrreldes vastavate arvu-dega mujal. Saksamaal on see arv kaugelt üle 40. Meil on see arv ikka olnud võrdlemisi soodne. Kõik see on tingitud osalt sel-

lest, et meie kooliruumid on väga kitsad ja halvad olnud ja ei võimaldanud õieti korraldada suuremaid klasse õhupuuduse ja muude tingimuste pärast.

Teiselt poolt ei taha eitada, et meil teataval määral on ometi ka laiemale mindud, kui tõesti seda tarvis oleks olnud. Olen seda juba varemalt märkinud oma eelarve-kõnes, et meil mitmel pool välja on mindud õpetaja seisukohalt ja vähemaid klasse loodud seal, kus see pedagoogiliselt ja ka hügieeniliselt sugugi mitte tarvilik ei olnud. Meil ei ole küllaldaselt kasutatud võimalust töötada mitme aasta õpilastega ühes klassis. See on aga teatava tehnika ja meetodi juures teostatav, ilma et selle all pedagoogilised ja, kus ruumid võimaldavad, ka kooli hügieenilised nõuded kannataksid. Meil on sellepolest üksikud maavalitsused talitanud eriviisil. Ei ole olnud ses suhtes ühtlust. Ja see on minu mulje alati olnud, algusest saadik, kui koolivõrgu korraldamisele asuti, et ühtlustav käsi puudub, mis ühtlased alused ja tingimused maksma paneks ning riigi kulud ühtlaselt ära jaotaks. Meil on võimalik olnud üksikutes maakondades, iga üksiku õpilase kohta proportsionaalselt võttes, riigikassast rohkem raha saada, kui teistes maakondades. Meil on ka see võimalik, et kahes ministeeriumis, hariduse- ja Põllutööministeeriumis, samas asjas eriviisi tarvitatakse ja kulusid lahkuminevate mõõdupuudega tehakse. Selles mõttes on tõesti teataval viisil laiati mindud, laiemale, kui tarvilik olnud.

Sellest seisukohast välja minnes, et õpilaste arv on koolides vähenenud, on täiesti loomulik, et üksikud klassikomplektid tulevad koondada. Meie rahvakooli seisukohast ei ole sugugi võimalik ega tarvilik, et klassikomplektid peavad nii väikesed olema. Ei ole sugugi tarvilik, et ühes klassikomplektis peaks olema ainult 6—8 õpilast. Meie teame, et üksikutes koolitüüpides, nagu seda on Lääne-Euroopa l'école nouvelle, on küll läbi viidud, et iga üksiku õpetaja kohta klassis tuleb 5—10 õpilast. Kuid need on niisugused koolid, kus käivad rikaste inimeste lapsed. Kui meie tahaksime seda oma rahvakooli kohta teostama hakata, kas siis ei oleks kasulikum nii teha, nagu Pestalozzi soovitas, et anname kasvatusse ema kätte. Anname emale tarviliku hariduse ja las ema õpetab lapsi. Kui nüüd peame sarnaseid koole, kus ühes klassis ainult 7—10 õpilast, siis läheb see väga kalliks; sünniksid niiõelda kahekordsed perekonnad ja kahekordsed majapidamised, üks koolis, teine kodus. Sellele teele meie minna ei või, sest kui meie oma haridusekulusid tahame tõesti

jõukohaselt teha, kui tahame raha leida ka teiste tarvete peale, mis olulised on, näiteks nende raamatute peale, mis lastele tingimata lugemismaterjaliks soetama peame, siis tulevad niisugused klassikomplektid koondada, kus õpilaste arv liiga väikeseks on jäänud, kus õpetajate töö ja klassiruumid seda ei nõua, et nii vähe õpilasi peab koondatud olema, ja kus seda ei tingi koolisunduse põhinõue, et kool lapsele lähedale tuuakse. Seal ei ole midagi teha. Siin peab loomuliku mõistuse, tarkuse järele käima, mis kokku kõlastatud täiesti pedagoogiliste nõuetega ja mitte rohkem kulutama kui tarvis.

Meil trööstitakse küll sellega, et varsti meie lastearv võibolla tõuseb, ja et järgneval aastal juba 9—10 tuhat last koolis võibolla rohkem on. Selle üle võib muidugi rõõmustada, aga minu arvamine on selles suhtes see, et meie seda õpilaste arvu, mis varemalt olnud, vististi enam kätte ei saa; sest meie sündivus, mis küll pärast sõja-aastaid tõusis, näitab praegusel ajal langevise tendentsi, ja see tendents on nii tugev, et kõigist sunduslike õppeaastate lisamisest hoolimata meie siiski oleme hirmsal viisil oma õpilaste arvu poolest tagasi läinud. Kui aga selge on, et praeguse sündivuse juures väga suurt kasvu oodata ei või, siis on ka paratamata, et teatava arvu klasse kokku tõmbame. (A. Oina, stp vahelhüüe.) Kui meie sündimisi võrdleme 1919. a. saadik siia maani, siis näeme, et mõnel aastal on see tõusnud ainult paarituhande võrra. (A. Oina, stp vahelhüüe.) Jah, seda küll, siis oli tõus, ja see kestis 1923. kuni 1924. aastani, aga nüüd on jälle sündivus tugevasti langema hakanud, nõnda et meie praegu lähedal oleme sõjaaegsele sündimise arvule. Nagu ma ütlesin, seisame meie siin tõsise küsimuse ees ja ei saa mitte öelda: „Laseme need asjad kõik nii olla! Kulutame ikka endist viisi nende asjade peale!“ Mina arvan, et iga majapidamine peab ometi ratsionaalne olema. Muidugi, kui meie väga rikkad oleksime, siis ei küsiks meie sellest. Et meie aga üldiselt ühelt poolt kokkuhoidu peame teostama ja teiselt poolt teatavaid asju toetama peame, näiteks täiendusekooli teostama, kutseharidust edasi arendama, haridusevõimalusi mitmekesistama j. m., siis on arusaadav, et meie teatavates kohtades, teatavatel aladel, kus kulud ülejõu käivaiks on osutunud, paratamata kokku tõmbama peame. Seal, kus loodus ise meid koomale tõmbab, peame ka oma kulusid vastavalt koomale tõmbama. Sellejuures peame muidugi, see on selge, tõsisemalt püüdma neid lapsi, kes olemas,

võimalikult eluvõimelisteks, teotahtelisteks kasvatada ja selles mõttes peame kõik tegema, et meie haridusekorraldus oma ülesandeid täidaks. Ja sellelt seisukohalt võiks öelda, tohime meie kokkuvõidu ikkagi ainult niikaugelt teostada, kuikaugelt see pedagoogika nõuetele vastuvõetav ja niikaugelt, kui koolitöö viljakuse nõue seda lubab. Sellelt seisukohalt on rahvaerakonna rühma arvamine, et haridusealal kokkuvõidu tuleb teostada kõige tõsisema kaalumise ja kõige suurema ettevaatusega. Meie arvates oleks õieti kõige otstarbekohasem olnud, nagu seda eelarve-kõnedes väljendasime, koolisüsteemi aluste revideerimisega koos ka koondamisi ette võtta, eriti keskkooli alal, kus, nagu eelkõneleja tähendas, on liiale mindud, kus aga koondus ainult siis tõesti oma mõtte omandab, kui keskkool on viidud oma loomulikule alusele, see tähendab rajatud andekuse järele väljavalimise põhimõttele, mis siis iseenesest teatavate osade koondamise tarvilikuks teeb, kusjuures loomulikult peab teatud koolid kaotama, nende asemele aga teistsugused korraldused looma teistsuguste koolide näol.

Kui meie avalikkude algkoolide seaduse muutmise seadust sel kujul pooldame, nagu see haridusekomisjonist on välja tulnud, siis ainult selles arvamises ja selles lootuses, et meil siin tegemist on kavatsusega, mis ainult üheks aastaks maksma pannakse ja mis meie arvates mitte otse hädaohtlikuks ei ähvarda saada meie ühtlusekoolile. Näiteks fikseerib eelnõu õppepäevade suhtes enam-vähem sama seisukorra, mis meil seni tegelikult maksnud. Meil on seni olnud maa algkoolides läbisegi 180 õppepäeva, ja haridusekomisjoni ettepanekus nõutakse ka koolipäevi 180, nõnda et siin kaugemale tagasi ei minda, kui seni. See on ka viimne piir, millest meie allapoole enam minna ei või, sest meie lõhuksime sellega tõesti oma ühtlusekooli süsteemi, kui meie kuidagi veel allapoole läheksime. Meie peaksime aga oma ühtlusekooli süsteemi edasi arendama ja temast kinni pidama mitte kui asutusest, mis kõigile sama õpetab ja ilma eksamiteta ühelt astmelt teisele edasi viib, vaid kui orgaanilisest koolisüsteemist, mis rajatud rahva elundute ja õpilaste annete diferentsiatsioonile ja mis ühisele põhikoolile rajab kesk-, kutse- ja kõrgema hariduse. Ühtlusekool on ainus kooli korraldus, mis vastab demokraatia nõuetele ja mis ei tunne kihil ega seisuse huvisid. Siin antakse ühises põhikoolis kõigile lastele kätte teatav hariduse raudvara; siin selgitatakse lastele elu põhifunktsioonid ja harjutatakse kätte põhipanevad oskused, mis peavad või-

maldama rahvuskultuurilise koostegevuse ja andma arusaamise oma kodanikukohustest. Teist teed meie käia ei saa.

Sellelt seisukohalt on meie erakonna rühm arvanisel, et meil tuleb tingimata edaspidi selle poole püüda, et meie ka maal koolipäevade arvu tingimata tõstame. Meie ei tohi selles suhtes tagasi minna endistele aegadele, kus näiteks 1765. a. seaduse järele kool hakkas 10. novembril ja kestis lihavõtteni, või 1819. a. seaduse järele, kus kool algas 10. novembril ja lõppes 1. aprillil. Peame leidma mingisuguse lepituse oma majanduse nõuete ja oma laste kooliskäimise tarvete vahel. Kui meie maal koolipäevad liiga alla viime ja nõnda suure vahe tekitame linna- ja maakooli vahel, siis on selge, et selle all kannatab maarahvas, maalapsed, põllumeeste eneste lapsed. Ei saa maalas- tega palju lühema aja jooksul kui linnas midagi erilist ära teha, ei aita siin mingisugused meetodilised tarkused ega võtted. Imed ei ole siin võimalikud. Nii maal kui linnas on tingimused lastematerjali poolest ühesugused. Nii siin kui seal on tegemist lastega, kes normaalsed, enamuses keskmise andega ja need on maal ja linnas ühesuguselt jaotatud. Sellepärast ei saa öelda, et maalaste juures võiks meetodiliste kavallustega midagi suuremat korda saata, kui see linnas võimalik. Kes seda arvab, see unustab kõige lihtsamad ja algelisemad kooli korralduse ja pedagoogilise töö nõuded. Maakoolides peame koolipäevi tõstma eriti selleks, et võimaldada õpilastele maakoolist üle minna linna ja ümberpöörduks. Kui meil liiga suur vahe tuleb linna- ja maakooli vahel, siis kujuneb lugu nõnda, et näiteks maalapsed linna üle minna ei saa. Meie rahvas on muutunud praegu liikuvamaks kui enne olnud, ja meie ei saa seda liikumist maa ja linna vahel ära kaotada. See on üks paratamatu praeguse aja majanduseelu kaasnähe, ja see kaasnähe tingib seda, et lapsed linnakoolidest maale ja maakoolidest linna üle lähevad. Sellepärast peavad need koolid enam-vähem ühesugusel tasapinnal seisma, et seda võimaldada. Kui maakooli alamale nivoole viime, ja, nagu mõnikord kuuleb, ennast sellega trööstime, et talumees viib lapse linna kooli, siis on võimalik, et linnad ei võta lapsi vastu, ja teeksid need, kes püüavad maal kooliskäimist karjaskäimise järgi seada, oma lastele kõige pahemat ja kiruksid tagantjärele seadust, mis esialgu neile mingisugusel põhjusel paistis vastuvõetav olema.

Edasi, meie peame teostama oma 6-aastast algkooli; sellest taganeda ei saa. Sellelt

seisukohalt vaadates ei või meie üldse mingisugusel suuremal viisil tagasi murdma hakata oma algkooli senist korraldust, mis kogu meie riigi põhikorrast tingitud ja mis meie riiklikkude ja rahvuskultuuriliste ideaalidega kõige lähemalt on ühendatud. Meie peame oma rahva teadlikkust tõstma. Ei saa selle juurde jääda, et üksikud lapsed peaksid ainult 4 aastaga oma hariduse suhtes leppima ja alamale arenguastmele jääma, sest kogu praegune elu kujuneb ikka järjest teadlikumaks, kõik inimesed puutuvad kultuuriga kokku, ja meil ei ole neid pimedaid masse olemas, kes, ütleme, mingisuguse materjali intelligentsi jaoks moodustavad, kes ürgelu elavad. Meie riik ei luba niisugust ürgelu elamist, vaid iga kodanik peab oma kohuseid kõige suurema teadlikkusega täitma igas suhtes. Järelikult ei jää teist abinõu üle, kui teadlikkuse ja arusaamise eest hoolt kanda ja kooliharidust teostada nõnda, et see oma ülesannet täidab. Need on nõuded, mida meie siis kõige oma algkooli korralduse juures peame silmas pidama, ja kui rahvaerakonna Riigikogu rühm Avalikkude algkoolide seaduse muutmist sellel kujul, nagu see haridusekomisjonist välja tulnud, pooldab, siis ainult selles arvamises, et sellega fikseeritakse enam-vähem praegune seisukord, ja et kokkutõmbamisi ainult niipalju ette võetakse, kui see tingimata just tarvilik on. Ning tegelikult tulebki välja, et ei saa kuskil maakonnas näiteks 100 õppekohta kokku tõmmata, vaid tegelikult tuleb välja, et see arv väike on, sest koolimajade puudulikkus seab suuri raskusi. Igatahes ei näi meil sellel kujul muutmise seaduses, nagu see haridusekomisjonist välja tulnud, ühtlusekooli lõhkuvat tendentsi, kuid ütleme kindlasti: kaugemale käesolevast minna enam ei tohi meie arvates kuidagi viisi mitte.

Mis veel puutub õpilaste arvasse üksikutes klassides, siis sellel kujul, nagu haridusekomisjonist seadus välja tuli, on norm vastuvõetav. Siin on igatahes normaalseks õpilaste arvuks klassis määratud 40, maksimumseks arvuks — 50, minimaalseks — 20. Sellest arvust võib langeda õpilaste arv veel kuni 15. See on tingimata tarvilik seal, kus rahvast hõredalt elab ja lapsi kooli palju ei kogu ja kus koondub ühe õpetaja kätte lapsi mitmesugusest vanusest ja mitmesugustest aastakäikudest. See arv peab tingimata lubatud olema, et mitte õnnetut internaati ei tarvitseks asutada, mis minu arvates eeskujulik asutus ei saa olla meie juures juba sellepärast, et vastavad internaadi ruumid puuduvad ja teiselt poolt selle-

pärast, et meie ei jõua vastavalt kasvatajaid ametisse panna, kes nende laste eest, kes internaadis elavad, hoolt kannaksid. See internaadi elu, mis seni olnud, see ei kannata ülepea mingisugust kriitikat välja. See elu ei ole 110—120 aasta jooksul sugugi edenenud! 1819. a. Talurahva seadus nägi ette, kuidas lapsi tuleb ühiselt toita, kuidas tuuakse toiduaineid õpetajate kätte, kes neist einet lasevad valmistada. Need asjad on selle seaduse § 516. fikseeritud. Aga seda ei ole 110 aasta jooksul teostatud. (Hariduse- ja sotsiaalminister J. H ü n e r s o n: Kooliteenija on juurde pandud.) Kooliteenija on juurde pandud; see on asi, mis juurde tulnud. (P a h e m a l t p o o l t: Suur samm edasi!) Nõnda siis peame sarnase normi — 15 — tingimata kinnitama, et ei oleks tarvis internaate asutada. Internaate asutada ja väikesemaid koole ühendada, seda on meil püütud õpetaja seisukohalt välja minnes õpilaste tervise arvel, kes on sunnitud halbades kooliklassides elama mitte mõni kuu, vaid terve talve. Nõnda kaugele aga meie minna ei saa, kui Ameerikas, kus praegu veel üle 100.000 üheklassilisi koole, kus neid aga nüüd ühendatakse n. n. „consolidated schools“ — suuremateks komplektideks, kuid kus siis kümned tuhanded autod ametisse pannakse, mis viivad õpilasi kooli ja sealt koju. Meie seda teha ei jõua ja sellepärast peame vältima internaati, ja peame niisugustes kohtades, kus õpilasi harva elab, korraldama nii, et ühes klassis ka 15 last võib olla, et kool lastele lähedane oleks, et nad sinna pääsevad. Internaadil on veel see raskus, et vanematel on kergem last kodus ära toita, aga talle terveks nädalaks leivakotti anda see on raskem. See on meie kooli ajaloos olnud suuremaks takistuseks, see leivakoti ühesandmine. Mispärast meie ilusad kooli rajamised — köstrikool Rootsi aja lõpul — nii laialdaseks ei võinud saada? Seepärast, et vanemad ei suutnud lastele leivakotti ühes anda.

Ka sellelt seisukohalt vaadates võime arvudega rahulduda, et seal, kus üle 50 õpilase, tuleb tingimata kõrvalklass avada ja et kus enam kui kaks klassi õpetajal korraga käes, 40 õpilast ülemaks piiriks on seatud. 40 õpilasega võib täitsa korralikult töötada, kui vastav tehnika õpetajaile kätte antakse ja nende ettevalmistusel sellele rõhku pannakse.

Neist seisukohtadest ja asjaoludest välja minnes arvab rahvaerakonna Riigikogu rühm, et tema selle seaduse poolt, nagu see haridusekomisjonist on tulnud, võib hääletada.

A. Schulbach (töer): Lugupeetud rahvasaadikud! Pärast seda, kui see seaduseelnõu, mis praegu arutamisel, on haridusekomisjoni poolt vastu võetud, kerkis üles uus küsimus, mis oleks hädatarvilik käesoleva seaduseelnõuga lahendada.

Nagu ajakirjanduse kaudu teada, on mõnel pool suuremal määral õpetajaid vallandatud. Mina ei taha peatuda selle vallandamise poliitilise külje juures, tahan ainult öelda, et vallandamine on tabanud paljuid neid õpetajaid, kes kogu meie Eesti Vabariigi kestuse ajal on õpetajateks olnud, ja nende hulgas on inimesi, kes üle 30 aasta töötanud, tähendab ka Vene ajal ja kogu Eesti Vabariigi kestuse ajal. Nende inimeste hulgas on palju sarnaseid, kelle tööd meie haridusepoliitika juhid väga hindavad. Need inimesed, kes on kohustatud koolide järele valvama, meie koolinõunikud, on nende kohta sagedasti kõige paremad otsused andnud.

Ma lubaksin enesele ette lugeda väljavõtte ühe koolinõuniku aruandest, mis ta mitu aastat järgimööda iga aasta on kirjutanud. See kõlab järgmiselt: „Pean tähendama, et kutseta õpetajate hulgas on rohkesti häid õppejõude, keda kooli huvides tuleks hoida kohtadel. Minu arvates oleks soovitav algkooli õpetaja-kohustetäitjate peale laiendada Vabariigi Valitsuse poolt 2. III 25. a. vastuvõetud keskkooli-õpetajate registreerimise määrus (RT 39/40 — 1925), s. o. paremad kutseta õppejõud registreerida õpetajaiks. Iseäranis tähtis oleks see koolijuhatajate suhtes, kellel selle läbi avaneks võimalus mõjuvamalt kaitsta kooli huvisid.“

Ma loeksin ühtlasi ette selle koolinõuniku atestatsiooni ühe koolijuhataja kohta. Koolinõuniku, samuti koolijuhataja nime jätan ütlemata, sest see ei ole tarvilik, tähtis on vaid atestatsiooni sisu. Kõigepealt on andmed õpetaja isiku kohta, kus ta õpetajaks olnud j. n. e.; atestatsioon tema kohta kõlab järgmiselt: „Niihästi õpetajana kui ka kasvatajana on ta minu kõige suurema rahulolemise ära teeninud. Suur osavus ja leidlikkus õppeainete metoodilises käsitlemises, kõrgesti arenenud kohusetunne, soojus ja südamlikkus lastega ümberkäimises, idealistlik ilmavaade, mis läbi põimitud tõsise ja sügava armastusega rahva vastu, — need on omadused, mis tõstavad ta parimate pedagoogide hulka. Tema juhatuse alla usaldatud koolis valitseb eeskujulik kord, töötahe ja tööroh, mis oma alguse saab koolijuhataja südamesoojusest ja vaimustusest ja mis on kooli viinud kõrgele tasapinnale.“

Ma arvan, et niisuguseid atestatsioone võib palju leida, ja juba see asjaolu, et kutseta õppejõud kohtadel on kauemal aega püsinud, näitab, et nende tööd on hinnatud. Vastasel korral oleksid meie õppeasutuste järelevalvajad need õpetajad ammugi vallandanud. Selle korralduse juures, kus inimesed, kes meie koolitöö alal tuntud kui head õppejõud, praegu suurel hulgal lahti lastakse, loob see suuri arusaamatusi kohtadel. Ma tooksin ühe juhu, kus minu poole pöördus üks õpetaja Tartumaalt, keda ma ise varem isiklikult ei tundnud. Ta jutustas, et ta käesoleval aastal on lahti registreeritud, et ta on kaua aega, üle 10 aasta koolijuhatajana kohal seisnud, ei ole kunagi osa võtnud erakondlikust tegevusest, aga läinud Riigikogu valimistel juhtunud talle see „äpardus“, et üks erakond, rahvaerakond, saatnud talle volituse erakonna esindajana osa võtta valimiste komiteest, siis on ta arvanud, et selles ei ole ju midagi halba, kui ta erakonna esindajana vaatab, kas komitees seaduserikkumisi ette ei tule. Kuid kohapeal oli enamus teise erakonna käes, kelle käes ka koolivalitsuse juhtimine ja kuhu kuulub ka koolinõunik. Varsti pärast seda tulnudki äge revideerimine, kus ta tööst enam kivi kivi peale ei jäetud, ning varsti pärast seda ka vallandamine. Ma ei taha tõendada, et selle koolijuhataja seletus täpne on, sest ma ei tunne seda inimest, kuid ta näitab, et meie praegune olukord on niisugune, kus võivad tekkida igasugused arusaamatused inimeste vahel. Seda tuleks kõrvaldada sel teel, et neile inimestele, kes koolides pikemat aega hästi töötanud, antaks samad õigused, mis on teistel õpetajail, kuna mõistagi need inimesed, kes väärilised ei ole koolipõllul töötama, lahkuma peavad. Sellepärast tuleks võtta § 62. juurde uus lõige: „Õpetajate kohustetäitjaid, kellel pole õpetaja kutset, kuid kes on töötanud koolides Eesti Vabariigi iseisvuse ajal vähemalt kümme aastat rahuldavate tagajärgedega, võib Hariduse- ja sotsiaalminister kinnitada vastavate koolide määralisteks õppejõududeks.“ Ma pean ütleva, et selle paranduse teksti ei ole ma isiklikult kokku seadnud ja välja töötanud, vaid Hariduse- ja sotsiaalministeeriumi juhtivate jõudude lahkkel vastutulekul olen saanud vastava paragrahvi õpetajate teenistuse seadusest, mida kavatseti ühes õpetajate teenistuse seadusega maksma panna. Kuna see küsimus aga praegu teravalt päevakorral ja kõigile ka selge on, siis arvan, et oleks otstarbekohane see küsimus lahendada käesoleva seaduseelnõu juures.

Ma tuletan meelde, et meil minevikus on olnud vanade õpetajate vallandamisi politilistel kaalutlustel peamiselt Vene ajal, kus koolid venekeelseks ümber tehti ja lasti lahti kõik õpetajad, kes võimude rahulolu ära ei teeninud. See sünnitas väga laialdast rahulolematust, et vanade töömeestega nii ümber käidi. Sellekordne rahulolematust oli sihitud Vene võimude vastu. Kui meie hakkame samuti talitama, siis see tekitab kohapeal ka praegu laialdast rahulolematust, kui paremad koolimehed vallandatakse. Seepärast arvan, pole põhjust seda rahulolematust lasta tekkida, ja võiksime selle paranduse vastu võtta.

L. R a u d k e p p (krst): Austatud Riigikogu liikmed! Mina ei tahaks palju aega viita oma seletuse ja seisukoha avaldamiseks. Kõnesolev seaduseelnõu on välja kujunenud teatud paratamatuse tagajärjel, majandusliku paratamatuse tagajärjel. Meie ei ole majanduslikult veel ammugi välja jõudnud riigi loomise ajajärgust, on palju summasid veel vaja maaparanduseks, raudteede ehitamiseks, samuti maanteede korrahoidmiseks ja ehitamiseks; tuleb siis muudel aladel ajutiselt kokku tõmmata. Nii vaatame ka praegu selle seaduseelnõu muutmisele. Aga tahame loota, kui majanduslikud olud paranevad, ja nad kindlasti paranevad, kui maaparandusesse pandud kapitalid hakkavad ajajooksul, kuigi see pikkamisi sünnib, protsente kandma, et siis nii mõndagi võiks ümber korraldada paremuse poole selles mõttes, et on rohkem summasid ja ressursse, et ehitada koolimaju, ja võibolla sellega ühenduses koolisüsteemi ümber korraldada ja ümber muuta, näiteks internaatide suhtes. Seni aga peame arvestama praeguste paratamatustega, ja seaduseelnõu näeb ise ette, et ta maksab ühe aasta; juba see näitab tema ajutisele maksvusele.

Meie oleme sellest huvitatud, nagu kõik rühmad, et meie rahva haridus tõuseks, seepärast ei võiks heaks kiita, nagu rkl. Schulbach juba sellele tähendas, et vanemaid õpetajaid vallandatakse suuremal arvul selletõttu, et neil kõigil või ühel osal neist pole kutset. Ma tean väga hästi, et meie rahval on suurelt osalt vääriline usaldus vanemate õpetajate vastu, iseäranis nende poolt, kelle lapsed vanemate soovil võtavad osa usuõpetuse õpetamisest. Sellepärast ei oleks otstarbekohane kuidagi viisi pahandada neid lastevanemaid, kellel on usaldus just elustkogenenud vanade õpetajate vastu, kes suudavad võibolla rohkem pakkuda kui noored õpetajad, eriti

usulis-kõlblise kasvatuse alal. Aga noortel õpetajatel on ka omad kogemused, seda ei taha keegi salata. Noored õppejõud suudavad looduseteaduses vast rohkem pakkuda, samuti ka joonistamises ja võimlemises kui vanad õppejõud, aga seda elutarkust ja neid pedagoogilisi kogemusi neil ei ole, mis on vanadel õpetajatel. Kui leitakse, et põhimõttelikult vanad õpetajad ei suuda tõesti rahuldada neid nõudeid, mida nõutakse praegusel ajal, siis ei ole midagi parata, aga nagu rkl. Schulbach tähendas, on vanu õpetajaid õige palju olemas, kes rahuldavad ka praegusi nõudeid ja neile ei saa kuidagi viisi lastevanemad ja seaduseandlik kogu avaldada umbusaldust. Peale selle on neil kooliõpetajail suured teened meie rahvusemõtte loomises ja teostamises. Selles mõttes hääletab meie rühm komisjoni poolt esitatud avalikkude algkoolide seaduse muutmise seaduse poolt, samuti ka selle paranduse-ettepaneku poolt, mis esitatud rkl. Schulbach'i poolt.

M. L a a r m a n (põl): Väga lugupeetud Riigikogu liikmed! Tahtsin põllumeeste rühma seisukohalt ainult tähendada, et meie Vabariigi Valitsuse poolt esitatud avalikkude algkoolide seaduse muutmise seadus vastuvõetav on. Meie ei saa asuda sellele seisukohale, millele asus lugupeetud rkl. Usai, kes püüdis oma kõne algul näidata, nagu oleksid selle seadusega tahtnud demokraatia vastased jõud hariduse vastu võidelda, ja nagu oleks see seadus hoop demokraatiale. Meie arusaamise järele peab ka demokraatia käima oma võimaluste järele hariduseküsimumuste lahendamisel. Meie olud loovad teatud tingimusi meie haridusepoliitika, ja ainult vaimustusega ei suuda meie teha midagi. Põllumeeste rühm näeks heameelega, et algkool oleks meil paremal järjel kui praegu. Teame väga hästi, kuidas olukord on, missugune olukord on koolides, et seal palju parandada tuleb ja parandada võiks. Need parandused ei ole ühe-kahe aasta töö.

Meil on silmade ees algkooli arenemise lugu 100 aasta kestel. Kui vaatame sellele arengule, siis näeme, et just viimasel ajal meie algkool, millele peab põhjenema terve rahva tulevik, on arenenud, areneb veel. Kui sellele arengule vaadata, siis on see ainult üks väikene sammukene kogu arenemise teel, ja seda arengut tuleb sama kiiresti edasi viia. Kui vaadata algkooli arenemist viimase 100 aasta jooksul enne Eesti aega, siis oli see üks pikk virelemine, kus edasisaamine äärmiselt väike oli. Peab tunnistama, et algkool on rahva enese sünnitus,

ja rahvas omas suures enamuses on loonud algkoolid omal jõul. Mul on ülevaade Pärnu- ja Viljandimaa ühest nurgast ja seal, peab tõendama, on vennastekogudused need, kes omal jõul koolid ellu kutsunud sageli kiriku ja riigivõimu tahtmise vastu. Mul on teateid mõnest kohast, kus selleaegne riigivõim, s. o. mõis, on lasknud koolid lammutada ja koolimaja jaoks veetud materjali lasknud ära viia ja sellest mõisas rehe ehitada. See on sündinud selleaegsete vaimulikkude ülemate nõusolekul ja pealekäimisel, kes ei tahtnud näha, et vennastekogudus seal oleks pinda võtnud. Need ajad on nüüd möödas, ja praegusel ajal võib ja peab meie rahvakool arenema.

Kui teatud muudatused on ette võetud Avalikkude algkoolide seaduses, siis ei tähenda see veel tagasiminekut, vaid need on mõnesugused parandused, mis eluga tasakaalustamise mõttes seadusesse viidud. Selles mõttes võime päris rahuliku südamega avalikkude algkoolide seaduse muutmise seaduse paragrahvide poolt hääletada, nagu need haridusekomisjoni poolt Riigikogule vastuvõtmiseks esitatud, teades, et tagasi ei hoia seega algkooli ja üldse rahvaelu arengut.

Hariduse- ja sotsiaalminister J. H ü n e r s o n: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Avalikkude algkoolide seaduse muutmise seadus seesugusel kujul, nagu ta on haridusekomisjoni poolt vastu võetud, on üldiselt valitsusele vastuvõetav. Mõned väikesed muudatused oleksid tarvilikud, ja need ma esitan II lugemisel.

Muu hulgas tahtsin tähendada, et ka härra Schulbach'i poolt tehtud ettepaneku üldpõhimõtte valitsusele vastuvõetav on, ja selles mõttes ka Riigikogu poolt avalikuks tulnud soovid täiesti täitmist võivad leida.

Aruandja A. S ö s t e r (lõpusõna): Rkl. Usai oma kõnes leidis, et meil on algkoolis lapsi jäänud vähemaks, võrreldes 1923. ja 1929. aastaid, 29.000 last. Sealjuures avaldas härra Usai arvamist, et lastearv koolides kasvab, et varsti on samapalju lapsi algkoolides kui 1923. a. Aga meil on peetud statistikat laste sündimise üle kuni 1928. a., ja need andmed näitavad, et niipea ei ole lastearvu tõusu oodata, järelikult koolides niipea ei saa suuremat tungi olla kui praegu. Tõsi küll, et avatakse klasse juurde, vanemad, 5—6 klassi lapsed jäetakse kooli õppima. Selle tõttu on lastearv kasvanud. Andmed näitavad, et 1929./30. aastal on arv kasva-

nud 4.000 võrra, 1930./31. a. — 7.000 võrra. Edaspidi jääb see arv seisma. Ei ole enam suuremat lootust, et lastearv kasvaks sarnaseks, kui 1923. aastal. 1929. oli vahe 29.000 last, ja nüüd kahe aasta järele on lastearv kasvanud, praegu on 17.500 vähem, kui 1923. aastal. Peame aga meeles pidama, 1922., 1923. aastal koostati meil koolidevõrk, kui oli rohkem lapsi koolis, 1923. a. lastearvu suurusele vastavalt loodi koolivõrk. Kus nüüd koolides 17.000 last vähem, siis on loomulik ja arusaadav, et mitmes ja mitmes koolis tuleb koondamist ette võtta. Kus 1923. a. maal algkoolides oli 50 last 2 õppejõuga, on nüüd niisugustesse koolidesse jäänud ainult 25 last. Minul on küllalt niisuguseid koole teada. On täiesti arusaadav, siin peab ette võtma koondamise, 1 õpetaja peab tingimata vallandama. Edaspidi, võib arvata, kui klasse rohkem avatakse, võib paari tuhande võrra lastearv tõusta. Ei ole lootust, et rohkem tõusu võiks olla. Seega jääks 15.000 õpilast algkoolis vähemaks, kui 1923. aastal, kui koostati algkoolide võrk.

Edasi, rkl. Usai vaidleb vastu sellele, et kooli õppeaeg maa-alkkoolides lühendatakse 35 nädala pealt 180 päeva peale, leides selles tagurpidiminekut ja muud. Meil vabariigi algaastatel mitme aasta jooksul püüti ka 35 nädalat õpetada lapsi koolis. Nii 1922./23. õppeaasta kestis veel 34½ nädalat ehk 201 päeva, siis 1923./24. a. oli 192 päeva, 32 nädalat, nii et kaunis pikk aeg. Aga mis selle tagajärg oli? Sellest on ka andmed kogutud. Seal on 1922./23. a., kui oli kõige pikem kooliaeg, siis oli puuduvaid lapsi 29,6%, see on peaaegu 1/3 lastest oli puudu, ja kevadel lahkus varem 16,5%. Ka väga suur arv. Mis kasu on, kui kooliaeg kestab kaua, puudujaid aga palju, õpilane ja õpetaja ei saa tööd korralikult teha. Aga 1926./27. a. on vähendatud õppepäevi 175 päeva peale, siis sügisel puudus lapsi 17,1% ja kevadel 10,4% — silmapaistvalt on langenud puudujate arv, ja juba nende puudujate juures võib koolis midagi teha. Ei aita siin ütelus, et Leedumaal, seal on õppeaeg 37 nädalat. Nii võib paberil olla, aga teadmata, missuguste tagajärgedega seal töötatakse. Ka meil on 35 nädalat paberil, aga tegelikult läbi viimata.

Kõigil neil kaalutlustel kordan oma ettepanekut, seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

Seaduseelnõu võetakse vastu I lugemisel kolmepäevalise vaheajata I ja II lugemise vahel.

Sekretär A. Schulbach (korra kohta): Ma teen ettepaneku, määrata koosolekule vaheaeg kuni kella 5-ni.

Ettepanek võetakse vastu.

Vaheaeg kl. 14 — kl. 17.15 min.

Koosolekut juhatab teine abiesimees

R. Penno.

Sekretäri kohal sekretär **A. Schulbach.**

9. Maatulundusekapitali seadus — I lugemisel.

Rahaasjanduse komisjoni aruandja K. Tonkman (kõneleb kõnetoolilt): Aus-tatud Riigikogu liikmed! Vabariigi Valitsuse poolt esitatud maatulundusekapitali seadus...

Juhataja: Rkl. Tonkman, ma palun aruandja kohalt kõneleda.

Aruandja K. Tonkman: Teised on enne ka siit kõnelenud. (Aruandja K. Tonkman asub aruandja kohale.)

Vabariigi Valitsuse poolt esitatud maatulundusekapitali seadus sisaldas eneses kümme paragrahvi. Seaduseelnõu järgi kavatses Vabariigi Valitsus ühendada järgmised laenufondid: 1) ühispiimatalituse laenufond, 2) linatööstuse laenu seaduses ettenähtud summad, 3) kalameeste riiklik laenufond, 4) põllumajandusliste kutsekoolide ja katsejaamade riikline toetuslaenu fond, 5) põllumajandusliste õppe- ja uurimise kirjastamise laenu seaduses ettenähtud summad, 6) sorteerimispunktide riikliku laenu seaduses ettenähtud summad ja 7) põllumajandusliku toetuslaenu fond. Edasi veel 1928./29. a. kulude ja tulude lisaeelarves lubatud krediidid ja edaspidi kapitali täiendamiseks määratavad summad, samuti kapitali kasutamise seaduse § 6. tähendatud võlakirjade vastu saadud summad.

Seda laenufondide ühendamist pidas Vabariigi Valitsus tarvilikuks sel põhjusel, et laenufondide valitsemine praegu ebakohane on, kus ühes fondis laenu andmiseks rahast puudus tuleb, kuna teises fondis raha ülejäägid on. Ka puudus kindel ja ühesugune kord laenu väljaandmiseks.

Neist laenufondidest moodustatud maatulundusekapitali kavatakse selle seaduse järgi ära kasutada samadeks otstarveteks ja samade ülesannete täitmiseks, milleks see Riigikogu poolt oli lubatud laenufondide asutamise korral. Juurde on

võetud ainult eksporttapamajadele laenu andmine.

Vabariigi Valitsuse poolt esitatud seaduseelnõu oli ainult raamiseadus, kus polnud ette nähtud seda korda, kuidas laenu välja antakse, kuidas neid valitseatakse. Kapitali valitsemine taheti viia üle Pikalaenu panga juurde. Rahaasjanduse komisjon töötas ümber Vabariigi Valitsuse teadmisel terves ulatuses maatulundusekapitali seaduse, nii et kümnest paragrahvist lõpuks sai 38 paragrahvi, kus laenu valitsemise kord on ette nähtud maatulundusekapitali nõukogu kaudu. Edasi on määratud kindel protsent, mis laenu pealt võetakse. Nii-sama võeti üksikasjalikult seadusse, missugused õigused on Pikalaenu pangal, ja kui palju saab Pikalaenu pank selle seaduse valitsemise eest tasu.

Niisama võeti seadusse sisse terve rida paragrahve, mis näevad ette, kuidas laenuid antakse, kuidas varandusi panditakse, mille peale laenu välja antakse. Niisama on seaduses ette nähtud ka panditavate varanduste hindamine ja hindamise tasud.

Rahaasjanduse komisjon pidas tarvilikuks võtta terve rea paragrahve Põllumajandusliku toetuslaenu seadusest ja asendada need maatulundusekapitali seaduse juurde.

Teen rahaasjanduse komisjoni nimel ettepaneku,

seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

A. Oinas (stp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Sotsialistlik rühm pooldab täiel määral seda, et üksikud väikesed fondid ja laenu ühtekokku koondatakse. Meie rühm kunagi ei ole heameelega näinud nende väikeste fondide sigitamist, kui nad nüüd koondatakse, ühte kätte valitseda antakse, võidab sellega ainult riigimajandus. Kuid seaduseelnõul on mõned puudused, mille juures lühidalt peatun.

Kõigepealt oli valitsuse eelnõu, nagu härra aruandja õieti tähendas, väga õnnelt kokku seatud. 12-nest paragrahvist pidi rahaasjanduse komisjon tegema seaduseelnõu, mis ulatub praegu 38 paragrahvini. Kuid tähtis ei ole mitte üksi paragrahvide rohkus, vaid asjaolu, et Vabariigi Valitsuse eelnõu tuli põhjalikult ümber töötada, täpsemalt öeldes, ümber tegemise juures suurelt täiendada, sest vastasel korral oleks eelnõu olnud vastuvõtmatu. Esialgne seaduseelnõu jättis liiga suured võimalused Vabariigi Valitsusele, jättes aga lahendamata rea küsimusi, mida tingimata tarvis seaduseandlikul teel ära lahendada. Need

küsimused olid muu seas: kes oleks kapitali valitsenud ja kuidas valitsenud.

See on väga halb, et Vabariigi Valitsus viimasel ajal püüab teha väga kergeks omale seaduseandlikku tööd selles mõttes, et puudulikult väljatöötatud eelnõud Riigikogule esitab. Selle all kannatab seaduseandlik töö. Meie ei pea seda loomulikuks, et Riigikogu komisjonid sellist tööd teevad, et 12-paragrahvilisest eelnõust valmistavad 38-paragrahvilise. See ei ole igatahes normaalne Riigikogu komisjoni ülesanne. Loomulik on, et valitsus esitab täielikud, korralikult ja üksikasjalikult väljatöötatud seaduseelnõud. Kui selline seaduseelnõu ei meeldi, ei ole sisult vastu võetav, siis peame õigemaks, et Vabariigi Valitsus ise selle ümber töötab või üldse tagasi võtaks. Aga et Riigikogu komisjon hakkaks seaduseandlikku tööd tegema selles mõttes, et ta hakkab eelnõusid ise välja töötama, see ei ole küll loomulik nähe. Valitsusel on oma asjatundjate ametnikkudega kergem seaduseelnõusid üksikasjalikult kokku seada, kui Riigikogu komisjonil.

Mis puutub seaduseelnõusse sisuliselt, siis peitub selles mitmesuguseid halbtusi.

Nimelt tahetakse kõnealoleva seadusega kujundatava kapitaliga neid põllumajanduse tööstusettevõtteid, kes põevad raskustes, finantseerida ja elus hoida. Meie praegune põllumajanduse tööstus ja üldse põllumajandus põeb kriisi, raskusi, milliseid põdes tööstus 1923./24. a. Pärast sõda algas tööstuses gründentumi, asutamise, ajajärk, optimistlik rahade paigutamine ettevõtetesse väheste kalkulatsioonidega. Tagajärg oli see, et terve rida ettevõtteid 1923./24. a. kokku varises. Kuid sellega käsikäes tekkis ka tung päästa, elus hoida neid ettevõtteid igal tingimusel. Lugupeetud Riigikogu liikmed mäletavad vist neid vaidlusi, mis Riigikogus üles kerkisid sel puhul, et ei tahetud 1924. a. Vabariigi Valitsuse poolt ja ka Riigikogu poolt igal tingimusel neid kokkuvarisevaid ettevõtteid vee peal hoida, vaid peeti tähtsamaks Eesti Panka saneerida, rahakurssi stabiliseerida. Aga ometi oli suur liikumine olemas selle kasuks, et riskeerides viimaste ressurssidega, mis Eesti Pangal ja riigil olid, et hädasolevaid ettevõtteid vee peal hoida ja nagu seletati, „töölisele tööd võimaldada“.

Praegu põeme põllumajanduses samuti asutamise, gründentumi, ajajärgu tagajärgi. Oleme ajalehtedest lugenud, et tervelt 50 kuni 60 piimaühisust olevat raskustes. Loomulikult tekib isamaalik tung neid päästa. Ka meie eksporttapamajad on raskustes;

on loomulik tung teatud ringkondadel neid samuti päästa. Kuid selle päästmise juures peab olema sama ettevaatlik kui tööstusettevõtete suhtes. Ei oleks õige rahvamajanduslikult seisukohalt neid summasid, mis praegu maatulundusekapitali kokku pannakse üksikutest kapitalidest, välja anda ette vaatamata, ainult selle põhimõtte järgi, et päästa igat üksikut ettevõtet, kes raskustes. Ka põllumajanduses on ettevõtteid, nagu seda omal ajal tööstuses ette tuli ja praegu on, millised seisavad nõrgal jalal, millised on asutatud ilma mingi kalkulatsioonita, õige kalkulatsioonita, milliste saneerimine lootuseta. Niisugustesse ettevõtetesse uusi rahasummasid matta ei ole rahvamajanduslikult õige. Ma ei taha öelda, et põllumajanduse tööstusele ei tohi üldse vastu tulla ajal, kus põllumajandus kitsikust põeb, ei, vaid tahan rõhutada, et tuleb sealjuures majanduslikult kalkuleerida, ettevaatlik olla, riigi raha mitte sinna paigutada, kust see enam tagasi ei tule.

Pealegi on asjal see halb külg, et need vabad summad, mida maatulundusekapital saab, need tulevad peamiselt summadest, mis läinud aastal määrati ikalduseraskuste kõrvaldamiseks. Maatulundusekapitali on liidetud ikaldusefond, millisesse riigi eelarve korras määrati 50 miljonit senti läinud aastal. Peale selle maatulundusefondi tulevad seemneviljalaenu summad, millise laenu peale määrati läinud aastal riigi eelarve korras 1.250.000 senti. On karta, et vähe mõeldakse sellele, et tarvilikke reserve alal hoida seemneviljalaenu jaoks ikalduse korraks. Hädalisi on põllumajanduse ettevõtete hulgas rohkelt. On karta, et kui suuremat ikaldust paaril aastal ei tule, et siis laenatakse vabad summad pikemaks ajaks välja, arvates sinna hulka seemneviljalaenust tagasitulevaid summasid. Kui tuleb uus ikaldus, siis ei ole enam raha kuskilt võtta. Igatahes raha leidmine tulevikus saab raskem olema, kui see oli läinud aastal, kus korda läks riigikassast määrata 2.700.000 krooni ikalduseraskuste kõrvaldamiseks. Riigi eelarve pinevus kasvab aasta-aastalt. Et võimalik oleks jällegi siis, kui peaks tulema suurem ikaldus, leida riigikassast suuremaid summasid ikalduseraskuste kõrvaldamiseks, selle kohta mul ei ole väljavaateid. Nüüd maatulundusekapitali kasuks likvideeritakse laenusummad, mis anti seemnevilja jaoks, liidetakse maatulundusekapitali ka ikaldusefond, ja nagu teie, lugupeetud Riigikogu liikmed, loete seaduseelnõust, jäetakse järele ikalduse jaoks ainult 10 miljonit senti. Läinud aastal anti riigi eelarve korras üksi välja

270 miljonit senti, peale selle need summad, mis anti väärtpaberite pantimisel, kogusummas anti läinud aastal seemnevilja ja ikalduselaenu umbes 4½ miljonit krooni. Nüüd jäetakse ikalduse jaoks ainult 10 miljonit senti, peale selle need summad, mida võidakse saada riigikassa võlakirjade paigutamisel. Kui peaks uus suurem ikaldus tulema, siis on täiesti selge, et 10 miljoni sendiga ei ole midagi teha.

Seaduseelnõu, tõsi, näeb ette seda, et väärtpaberite realiseerimisest saadava raha hulgast tuleb hoida 1 miljon krooni ikalduse jaoks. Aga ka neid väärtpabereid ei ole nii hõlpus tulevikus realiseerida, kui seni. Võibolla, et üht või teist kvantumit väärtpabereist läheb korda reservidesse paigutada, kuid reservid ei ole kuigi suured. Ka 100 miljonit senti on väike summa, kui meid peaks tabama raske ikaldus.

Mis puutub rasketesse ikaldustesse, siis tabavad nad meid perioodiliselt. Mõne rahaasjanduse komisjoni liikme arvamine oli, et umbes nelja aasta tagant tabab meid raske ikaldus, kuid loomulikult on see üldistus, mis ei saa olla täpne. (Paremalt poolt: Seda ei tea.) Mõned Vene semstvo statistikud pidasid võimalikuks tõendada, et iga umbes nelja aasta tagant külastab Venemaad ikaldus. Kuigi nelja-aastane tähtaeg ei ole õige, peame ometi ettevaatlikud olema ja mitte igale ettevõttele neid summasid, mis maatulundusekapital saab, kohe välja jagama pika aja peale. Kui toetatakse põllumajanduslikke ettevõtteid, siis tuleb seda teha peremeheliku ettevaatlikkusega, majanduslikkude kalkulatsioonide põhjal. Arvestades ikalduse võimalustega, peaks olema ette nähtud suurem reserv ikalduse jaoks.

Seaduses on ette nähtud, et maatulundusekapitali saab valitsema erinõukogu. Komisjonis kaitsesin mina seisukohta, et kapitali valitsemine anda Pikalaenu panga nõukogu kätte. Pikalaenu pangal on teatavad kommertskogemused, millised oleksid kasulikud kapitali käsitamisel, et mitte filantroopilises tujus kapitali summasid välja ei jagataks. Peale selle ei ole see loomulik, et Pikalaenu pangal kujuneb kaks iseseisvat nõukogu. Üks nõukogu oleks ka odavam.

Aruandja K. T o n k m a n (lõpusõna): Rkl. härra Oinas tõi ette, et rahaasjanduse komisjon on vildakule teele asunud, kui ta ikalduse maatulundusekapitaliga ühendab. See põhimõte on jäänud samaks, mis põllumajanduse toetuselaenu fondi seaduses ette nähtud, missugune seadus Riigikogu poolt vastu võetud 21. detsembril 1928. a. ja välja

kuulutatud Riigi Teatajas nr. 2. 1929. a. Rkl. härra Oinas tähendas, et olevat ette nähtud liiga väike summa, et ikalduseaastatel laenusid anda. Pean tähendama, et selles seaduses on just sama põhimõte maksma jäänud, mis oli põllumajanduse toetuselaenu seaduses ette nähtud, summas 500.000 krooni. Laenud antakse 5 aasta peale, kus iga aasta kuulub tasumisele 1/5 osa, see on 100.000 krooni aastas, et võimalik oleks 100.000 krooni uuesti tarviduse korral välja laenata. Sama põhimõte on võetud ka maatulundusekapitali seadusse. Nii et siin ei ole mingit summade mujale paigutamist. Samuti langeb ära väide, et seemnevilja-laenu võidakse välja anda teisteks otstarveteks. Kui lugeda maatulundusekapitali seaduse § 14. pkt. 3., mis ütleb, et laen antakse ühistegeliste ja teistele ettevõtetele seemnevilja kokkuostmiseks, kui ka üksikutele põllupidajatele oma tarbeks seemnevilja, väetuste ja jõusõotade ostmiseks, siis selgub, et ka siin ei ole kõrvale kaldutud neist põhimõttest, mis omalajal Riigikogu on maksma pannud laenufondide seadusega, kuna laenu valitsemine on ühendatud ühiseks kapitaliks.

Mis puutub erinõukogusse, siis kaaluti seda küsimust rahaasjanduse komisjonis kaunis põhjalikult, kus erinõukogu moodustamine leiti tarvilikuks seepärast, et Pikalaenu panga nõukogu võib olla ka mitte küllalt asjatundja kõigis nendes põllumajanduslikkudes küsimustes, mis on vajalikud maatulundusekapitali kasutamisel, sest Pikalaenu pank on peamiselt laevanduse ja tööstuse finantseerimiseks asutatud, mis töötab puht kommertsalusel. Neid aluseid ei saa maatulundusekapitalist laenude andmisel igakord mitte esiplaanile tõsta, vaid tuleb rohkem otstarbekohasuse seisukohalt küsimust otsustada.

Selle seaduse põhimõte on, et tuleb otstarbekohasuse seisukohalt välja minna. Seepärast pikkade kaalutluste juures asus rahaasjanduse komisjon seisukohale, et tuleb erinõukogu moodustada. Maatulundusekapitali nõukogu kulud ei ole sugugi suuremad kui Pikalaenu panga nõukogul, sest vastavad kulud on ühel kui teisel nõukogul.

Rahaasjanduse komisjon on neid ette toodud küsimusi kaalunud, kus need eitavalt otsustati.

A. O i n a s (stp, fakt. märk.): Härra aruandja seletuse kohta ikalduselaenu fondi ja maatulundusekapitali vahekorra üle pean tarvilikuks öiendada, et kui ikalduse korral abiandmise küsimust käsitada ainult maksava ikaldusefondi seaduse seisukohalt, siis

tõesti ei ole halvenemist. Kuid läinud aasta näitas, et 50-miljonisendilisele fondisummale tuli juurde lisada riigikassast veel 95 miljonit senti. Läinud aasta näitas, et ikalduse fond ise liiga väike oli. Kui ka nüüd lepitakse ainult fondi summadega, läinud aastal antud lisasummad aga teisiti ära kasutatakse, siis ei oleks see õige.

Seaduseelnõu võetakse vastu I lugemisel kolmepäevalise vaheajata I ja II lugemise vahel.

10. Eesti Vabariigi 1931/32. a. kulude ja tulude eelarve arvel lepingute sõlmimise ja eelkrediitide määramise seadus — I lugemisel.

Rahaasjanduse komisjoni laiendatud koosseisu aruandja R. Kuris: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Riigi eelarve seaduse § 34. põhjal riigiasutused ei või sõlmida lepinguid ega võtta oma peale kohustusi, mis nõuavad rahalisi väljaminekuid, kui selleks Riigikogu poolt eriseadustes selkohaseid volitusi või vastavaid summasid pole ette nähtud.

Seepärast, et meie kodumaa tööstustele tellimisi ära anda õigel ajal, mille juures neil oleks võimalik vastavaid tooresmaterjale väljamaalt tellida, on tarvis vastu võtta vastav eelkrediitide ja lepingute sõlmimise seadus, mille alusel oleks õigus riigiasutustel Majanduseministri äramääramise järgi 1930./31. eelarve-aastal 1931./32. eelarve-aasta krediitide arvel sõlmida lepinguid riietusvarustuse, kütteainete ja piirituse tellimiseks kuni 80% tellimise summast. Nende tellimislepingute sõlmimiseks käesoleva seadusega määratakse eelkrediiti kogusummas kuni 700.000 krooni.

Rahaasjanduse komisjon seda eelnõu läbi vaadates tegi § 2. juures paranduse, et avansiandmine oleks laiendatud riietusvarustuse pealt kõigi teiste ettetellitavate artiklite peale, mis iseenesest annab seadusele painduvama mõiste.

Teen ettepaneku rahaasjanduse komisjoni laiendatud koosseisu nimel, seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

Seaduseelnõu võetakse vastu I lugemisel kolmepäevalise vaheajata I ja II lugemise vahel.

11. Eesti-Taani vahelise kurjategijate vastastikku väljaandmise konventsiooni kinnitamise seadus — II lugemisel.

Üldkomisjoni aruandja A. Tupits.

Seaduseelnõu võetakse vastu II lugemisel.

12. Üüriseaduse kaotamise seadus — II lugemisel.

Üldkomisjoni aruandja M. Pung.

Juhataja: Pealkiri on ette kantud.

L. Johanson (stp): Austatud Riigikogu liikmed! (L. Raudkepp, krst: Ega Teie pikalt täna räägi?) 4 tundi.

Eesti sotsialistliku tööliste partei rühm on terve rea asjalikkude ja põhjendatud kõnedega näidanud, et üüriseaduse kaotamine on enneaegne. Lääne-Euroopa kultuurriikides on igalpool tarvilikuks peetud üüriseaduse kaotamist ette valmistada energiliselt ja kavakindla tegutsemisega korterikitsikuse lahendamise suunas. Käsitades väga mitmesuguseid võtteid ja abinõusid, on püütud edendada ja elustada hulgalist odavate elukorterite ehitamist riigi ja omavalitsuste toetusel, kulutades selleks suuri rahasummasid. Niisuguste abinõude varal on paljudes riikides pärast ilmasõda sajad tuhanded tervishoiu nõuetele vastavaid odavaid elukortereid juurde ehitatud ja korterikriisi sel alal tehtud, on enam kui puudulik. Selle tõttu ei tule imestada, et korterikriis Eestis, eriti Tallinnas, siamaani veel äärmiselt terav on, mispärast praegusel ajal üüriseaduse ärakaotamine ei tohiks lubatav olla.

Kuna üüriseaduse kaotamine lõikab valusalt luusse ja lihasse laiadele töötavatele rahvahulkadele, siis oli meie rühm rohkem kui õigustatud selle tähtsa küsimuse kohta võrdlemisi pikalt ja põhjalikult sõna võtma. Sel puhul on meile ette heidetud, nagu püüaksime meie pikkade kõnedega sihikindlalt Riigikogu tööd takistada. Need etteheited tõrjume meie kindlasti tagasi. Töötakistust ei ole meie tahtnud korraldada, sest on ju päevaselge, et töötakistusega ei suuda meie, olles vähemuses, takistada Riigikogu parempoolset enamust üüriseaduse kaotamise seadust vastu võtmast. Riigikogu parempoolse koalitsiooni käes on rõhuv enamus, ja kõik hääletamised näitavad, et koalitsiooni erakonnad on kindlasti otsustanud üüriseadust ära kaotada. Kui meie oleme pikemalt peatanud üüriseaduse ja korteriküsimuse juures, siis sellepärast, et see küsimus on äärmiselt tähtis ja valus, nõudes seaduseandjalt ja valitsuselt suuri mat hoolt ning tähelepanu, kui sellele seni lubatud.

Kuid ehkki Riigikogu paremal tiival on suur enamus ja kindel kokkulepe, mis võimaldab üüriseaduse kaotamist Riigikogus läbi viia, hoolimata kõigist meie põhjenda-

tud vastuväidetest, — siiski soovitaksime meie seda enamust mitte üleliia hoolimata ära kasutada, jättes kõik meie seletused sootuks tähele panemata. Meie rühma kõnelejate poolt on tähelepanu juhitud asjaolule, et käesoleval aastal on niihästi Eestis kui ka kogu maailmas raske majandusliku kitsikuse ja surve aeg, millist aastakümnete kestel pole nähtud, ja et niisugune majandusliku kitsikuse ja terava tööpuuduse aeg on kõige ebakohasem, kõige ebasobivam silmapilk üüriseaduse kaotamiseks.

Keegi ei usu ometi neid jutte, millega meid püütakse trööstida, nimelt nagu ei oleks üüriseaduse kaotamisel laialdast ja kuigi tunduvat korteriüüride tõstmist karta. Pole vähematki kahtlust, et majaperemehed üüriseaduse alt vabanevate korterite üüre väga tunduvalt tõstavad. Kust peavad aga laiad üürnikkude hulgas selle raha võtma, millega järsku tunduvalt kõrgemale tõstetud üüre maksta, kui ümberringi igalpool valitseb raske majanduslik kitsikus ja terav tööpuudus?

Teiseks oleme tähelepanu juhtinud asjaolule, et kui üüriseadus nüüd, kus juba pool suvet möödab, maksvuse kaotab, siis rohkearvulised korteritest väljatõstmised pärast üüriseaduse kaotamist ähvardavad langeda just sügise- ja talvekuude peale, mis ülemineku üüriseaduse juurest vaba üürilepingu vahekorrad teeb eriti raskeks ja vapustavaks. Neist asjaoludest ei tohiks ka valitseva koalitsiooni erakonnad kergemeelse hoolimatusega mööda minna. Nende asjaolude juures on otse hädatarvilik, et üüriseaduse kaotamise seadus mitte otsekohe tänavu maksma ei hakkaks, vaid et selle seaduse maksmahakkamise moment saaks edasi lükatud, nii et vähemalt üürnikud mahti saaksid uue olukorra vastu ette valmistada, nagu näiteks uusi kortereid otsida, kui vanas korteris vahekorrad majaperemehega liiga halvad j. n. e.

Kui Riigikogu parempoolne enamus ei taha talitada lausa väljakutsuvalt laialiste üürnikkude hulkade suhtes, siis ei tohi üüriseaduse kaotamise seadus mitte otsekohe tänavu maksma hakata, vaid selle maksmahakkamise moment tuleb edasi lükata. Kui valitsuse koalitsiooni erakonnad tahavad selles küsimuses hoolimatud ja järeleandmatud olla, siis kardame meie, et käesoleva seaduse arutamine võib veel väga pikale venida ja meil tuleb palaval suveajal siin märksa kauem koos istuda, kui see teile soovitav oleks.

Sellepärast soovitaksime meie majaperemeeste rühmale, kel on praegu arutusel-

oleva seaduse suhtes otsustav sõna öelda, vibu mitte pingule tõmmata, püüdes käesolevat seadust hoolimata läbi suruda niisugusel kujul, et üüriseadus kaotaks maksvuse juba käesoleval aastal.

Pealkiri võetakse vastu.

(§ 1.)

J. Masing (mo): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Üüriseaduse kaotamise seaduseelnõus ettenähtud tähtaeg on juba möödunud, seepärast teen järgmise paranduseettepaneku:

sõnad: „1. juulist 1930. a.“ asendada sõnadega: „1. maist 1931. a.“

L. Johanson (stp): Ma teen ettepaneku,

§ 1-ses sõnade asemele „1. juulist 1930. a.“ paigutada sõnad: „1. maist 1934. a.“

Selle aja jooksul on valitsusel ja tema asutustel võimalik korterikriisi lahendamise alal vast mõndagi ära teha, kas ise omal algatusel ehk kasutades omavalitsuse ja ühistegelisi asutusi, on võimalik ka selleks krediiti leida, et uusi ehitusi püstitada ja sellega ette valmistada üüriseaduse kaotamisele.

Juhataja: Rkl. Johanson'i ettepanek on kaugemaleulatavam, sellepärast hääletan selle algusel.

L. Johanson'i ettepanek lükkatakse tagasi 35 häälega 25 hääle pooltolemisel.

J. Masing'i ettepanek võetakse vastu.

§ 1 võetakse vastu ühes parandusega.

Juhataja: Seaduseelnõu II lugemine on lõpetatud.

13. Tolli-põhitariifide muutmise ja täiendamise seadus — II lugemisel.

Rahaasjanduse komisjoni aruandja M. Laarmann.

Pealkiri võetakse vastu.

(Seaduseelnõu tekst.)

A. Oinas (stp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Seaduseelnõu I lugemisel arutati teda põhjalikult. Sellepärast ei pea mina tarvilikuks II lugemisel tagasi tulla nende mõtete juurde, milliseid I lugemisel ette kanti. Meie oleme endiselt kindlal seisukohal, et liha peale ei ole mõtet tolli

panna. Lihatoll oleks täiesti uus toll. Liha alal on sisse veetud ainult odavat Ameerika seapekki, välja arvatud see liha, mis veeti ümbertöötamiseks. Mis puutub Ameerika seapekkisse, siis ei ole mõtet selle väikese kvantumi pärast, mida tarvitavad töölised, liha tolli alla panna. Teen ettepaneku, lubada endiselt tollita sisse vedada liha.

§ 36. p. 2., tähendab rasva suhtes teen ettepaneku, jätta endised tollimäärad, nii nagu olid varemalt.

Majanduseminister J. Z i m m e r m a n n: Peki sissevedu ei ole erilise paragrahvi all nimetatud, vaid see käib üldise paragrahvi alla, ja sellepärast ei ole mõtet tollimäära vähendada hakata. Kui meil liha väljast-poolt hakatakse sisse vedama, ega meie seda lubada ei saa. Palun paragrahvi vastu võtta sellel kujul, nagu Vabariigi Valitsuse poolt esitatud.

A. O i n a s (stp): Tahaksin selguse mõttes öelda seda, et ei ole karta, et liha värskeliha kujul hakatakse Eestisse sisse vedama. Seda hädaohtu ei ole. Selleks ei ole tarvis lihatolli sisse seada. Veetakse sisse piiratud arvul ainult soolatud liha, Ameerika pekki, mida, nagu tähendasin, tarvitavad kõige vaesemad kihid. Tolli sisseseadmine ei saaks neid sundida ostma kallimat kodumaa värsket liha, sest nad ei suuda seda.

Majanduseminister J. Z i m m e r m a n n: Ma sain aru, et eelkõneleja rääkis loomaliha, nüüd aga selgub, et see ettepanek ka peki kohta käib ning seega puudutab meie seakasvatust, seda enam on kogu see parandus vastuvõtmatu.

Aruandja M. L a a r m a n (lõpusõna): Ma ei saa ühineda rkl. Oina ettepanekuga § 34. kohta. Esimesel lugemisel seletati täpsemalt, missugune meie lihaturg on, et see rahuldab täielikult meie kodumaa tarvidusi.

Ei saa ma ka ühineda rkl. Oina teise ettepanekuga § 36. p. 2. kohta, mis käib sulatatud toidurasva kohta. Seal on tollimäär liiga kõrgeks tõstetud. (J. V o i m a n, stp: Härra Laarman, Teie peaksite komisjoni seisukohta kaitsma.) Valitsuse ettepanekus on tollimääraks võetud 0,55 kuldfranki kilogrammilt, kuid härra Oinas paneb ette, võtta 40 kuldfranki. (A. O i n a s, stp: Mitte 40, vaid 0,40.) Nüüd on muudetud 0,40, varemalt oli rkl. Oina ettepanek 40 kuldfranki kilogrammilt, see oleks aga liiga suur toll. Nüüd on aga pi-

sut vähem võetud kui valitsuse ettepanekus, kuid ma toetaksin siiski valitsuse ettepanekut.

J u h a t a j a: Rkl. Oinalt on ettepanek, võtta tollimäärades § 34. kohta 0,55 asemel „tollita“ ja § 36. p. 2. kohta 0,55 asemel 0,40.

See ettepanek tuleb korraga hääletamisele. (H ä ä l e t a t a k s e.) Ettepanek on tagasi lükatud. (H ü ü d e d: Lageda! — P a h e m a l t p o o l t: Kus tööerakond nüüd on? — P a r e m a l t p o o l t: Auras ära! — L. J o h a n s o n, stp: Päästke nüüd Riigivanemat. — O. G u s t a v s o n, stp: Tööerakond läks rasva praadima. — H ä ä l e t a t a k s e.) Ettepaneku poolt on 21 häält, vastu 33 häält, seega on ettepanek tagasi lükatud.

(H ä ä l e t a t a k s e.) Seaduseelnõu tekst on vastu võetud. (L. J o h a n s o n, stp: Kes ütleb, et nüüd võib tööerakond sisse tulla! — N a e r.)

14. Riigi sadamatehase põhimäärus — II lugemisel.

Rahaasjanduse komisjoni aruandja komisjoni esimees J. S o o t s.

Üldkomisjoni kaasaruandja A. R e i puudumisel kaasaruandja ülesannetes komisjoni abiesimees J. K l e s m e n t.

Aruandja J. S o o t s: Riigikogu otsustas riigi sadamatehaste põhimääruse II lugemisel selle seaduse § 18 ja § 33 anda tagasi rahaasjanduse komisjoni. Rahaasjanduse komisjon, kaaludes 18. paragrahvi, võttis selle paragrahvi vastu Vabariigi Valitsuse poolt esitatud kujul, kuid tegi selle juures ainult ühe väikese paranduse. Nimelt oli Vabariigi Valitsus esitanud § 18. teise lõike järgmises redaktsioonis: „Riigi sadamatehase töölised, kes sadamatehases on teeninud alates 18. novembrist 1918. a.“ Komisjon leidis, et õigem redaktsioon oleks: „Riigi sadamatehase töölised, kes on astunud sadamatehaste teenistusse ajajärgul 18. novembrist 1918. a. kuni 1. novembrini 1930. a.“ Rahaasjanduse komisjon arvas, et see uus redaktsioon väljendaks seda mõtet, mida Vabariigi Valitsus tahtis väljendada, täpsemini, kui Vabariigi Valitsuse poolt esitatud redaktsioon. Ja siis lubage mulle § 18 sellel kujul ette kanda, nagu ta rahaasjanduse komisjoni poolt vastu võetud*).

Teen ettepaneku, § 18. sel kujul vastu võtta.

*) § 18. tekst vaata lisades.

L. Johanson (stp): § 18 anti komisjoni selle järele, kui siit kõnetoolilt oli tähelepanu juhitud, et kui valitsuse seisukoht vastu võtta, siis võetakse neilt inimestelt, kellel praegumaksva seaduse järgi õigus pensioni saada, see õigus ära. Kui vaatame uut redaktsiooni, mis rahaasjanduse komisjon vastu võttis valitsuse ettepanekul, siis on sellel samad puudused. Siin jäetakse pensioniõigus ainult neile sadamatehaste töölisele, kes on olnud sadamatehases teenistuses ajajärgul 18. novembrist 1918 kuni 1. novembrini 1930, või kelle teenistuseaeg pensioniõigust andvates riigiasutustes ületab 1. novembriks 1930 12 aastat, teistel kõigil võetakse pensioniõigus ära. See oleks ülekohtune, ja nagu mineval korral toonitati ja ka üldkomisjoni aruandja tähendas, ei oleks see küsimus kooskõlas õigusliku korraga. Inimestel on õigus ja nad jäävad ka sinna ettevõttesse edasi teenima, aga nüüd võetakse neilt see õigus ära. Meil seda teha ei tohiks, ja sellepärast teen ettepaneku,

§ 18. vastu võtta sel kujul, nagu ta oli algul esitatud rahaasjanduse komisjoni poolt ja nagu esialgses eksemplaris trükitud.

Kaasaruandja J. Klement (lõpusõna): Üldkomisjon vaatas läbi seaduse teksti, nagu see esialgu rahaasjanduse komisjoni poolt vastu võetud. Paragrahvi II lõike uus tekst ei ole üldkomisjonis kaalumisel olnud, ja üldkomisjon ei ole seisukohta võtnud.

Minule näib, et paragrahv uuel kujul ei ole selge ja et juriidilisest küljest oleks vaja seda veel üldkomisjonis läbi vaadata. Oleks parem, kui selle saaks anda üldkomisjoni juriidilisest küljest kaalumiseks. Tehniliselt on aga see raske, sest Riigikogu tahab omi töid kiirelt lõpetada, ja seepärast võiksin toetada seda ettepanekut, mille tegi rkl. Johanson, sest see ettepanek on läbi vaadatud üldkomisjoni poolt ja vastu võetavaks tunnustatud.

Aruandja J. Soots (lõpusõna): § 18 uuel kujul seisab koos kahest osast. Esimene osa oli ka I lugemisel ja see osa on ka üldkomisjonis arutamisel olnud ja see redaktsioon on ka üldkomisjoni poolt heaks kiidetud.

§ 18. teine osa on uus ja see ei ole olnud üldkomisjonis. Kuna Riigikogu II lugemisel otsustas anda selle paragrahvi tagasi rahaasjanduse komisjoni ja mitte üldkomisjoni, siis ei leidnud rahaasjanduse komisjon enesel õiguse olema seda paragrahvi üldkomisjoni anda.

L. Johanson'i ettepanek lükataks tagasi 32 häälega 22 hääle pooltolemisel.

§ 18 võetakse vastu.

(§ 33.)

Aruandja J. Soots: Siin tegi rahaasjanduse komisjon ainult ühe paranduse. Endine redaktsioon kõlas järgmiselt: „viiakse ametnikkude reservi ja saavad sealt edasi teenistusetasu.“ Võis arvata, et tasu makstakse ametnikkude reservist. Sisuliselt oli aga mõte see, et raha makstakse mitte ametnikkude reservist, vaid sadamatehases. Sellepärast rahaasjanduse komisjon parandas Vabariigi Valitsuse ettepaneku redaktsiooni nõnda, et reservi viidud ametnikud saavad teenistusetasu riigi sadamatehases. Teisi parandusi rahaasjanduse komisjon ei teinud.

Teen ettepaneku, § 33 esitatud kujul vastu võtta.

§ 33 võetakse vastu.

Juhataja: Seaduseelnõu II lugemine on lõpetatud.

15. Kaubandusametite, ladude ja kontoorite teenijate normaalphkeaja kindlustamise seaduse muutmise seadus — II lugemisel.

Sotsiaalkomisjoni aruandja L. Johanson.

Seaduseelnõu I osa võetakse vastu.

Kohtu- ja siseminister A. Anderson (II osa puhul): Kuna seaduse esitamisel Vabariigi Valitsus arvamisega oli, et võimalik on seadust veel Riigikogus vastu võtta enne suvistepühi, siis nüüd, kus see võimalus ära langenud on, ei ole mõtet seaduse II osa, et „Seadus hakkab maksuma tema väljakuulutamise Riigi Teatajas“ enam sisse jätta, ja seepärast teen ettepaneku,

teine osa seadusest välja jätta.

II osa lükatakse tagasi.

Juhataja: Seaduseelnõu II lugemine on lõpetatud.

16. Perekonnanimede muutmise seadus — I lugemisel.

Üldkomisjoni aruandja M. Juhkam: Käesolev seaduseelnõu on algatatud Riigikohtu poolt ja tema ülesanne on vabastada Riigikohut ülesannetest, mis oma iseloomu poolest Riigikohtule võõrad ja Riigikohtu ülesannete hulka ei kuulu, ni-

melt perekonnanimede muutmisest. Eelnõu järgi pannakse perekonnanimede muutmine Kohtu- ja siseministeeriumi peale.

Üldkomisjon ühines valitsuse ettepanekuga, ja parandused, mis üldkomisjon eelnõus tegi, ei ole põhimõttelised. Seepärast julgen teha üldkomisjoni nimel Riigikogule ettepaneku,

seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

Seaduseelnõu võetakse vastu I lugemisel kolmepäevalise vaheajata I ja II lugemise vahel.

17. Rahavõltsimise vastu võitlemise rahvusvahelise konventsiooniga, selle protokolliga ja fakultatiivse protokolliga ühinemise seadus — I lugemisel.

Üldkomisjoni aruandja A. Tupitsa puudumisel aruandja ülesannetes komisjoni abiesimees J. K l e s m e n t.

Aruandja J. K l e s m e n t: Käesolevale kinnitamiseks ettepanud konventsioonile on alla kirjutatud Genfis 20. aprillil 1929, ja see käsitab rahavõltsimise vastu võitlemist rahvusvahelises ulatuses. Eesti on

teiste riikide hulgas muidugi huvitatud, et tema rahamärke välismail ei võltsitaks, ja on selle konventsiooniga ühinenud.

Üldkomisjon on eelnõu läbi vaadanud ja otstarbekohaseks pidanud, samuti on seda väliskomisjon välispoliitilisest küljest kaalunud ja otstarbekohaseks leidnud.

Üldkomisjoni nimel teen ettepaneku, seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta ja kolmepäevalist vaheaega I ja II lugemise vahel mitte pidada, et võimaldada seaduseelnõu kiiret vastuvõtmist.

Seaduseelnõu võetakse vastu I lugemisel kolmepäevalise vaheajata I ja II lugemise vahel.

18. Järgmise koosoleku määramine.

Sekretäri esimese abi A. Tõllasessa ettepanekul otsustatakse pidada järgmine koosolek 15 minutit pärast käesoleva koosoleku lõppu. (Päevakord vaata otsuste protokoll nr. 78, lisa nr. 15.)

Juhataja: Päevakord on läbi. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 18.33 min.

Õige.

Kinnitan.

Koosoleku sekretärid (allkirjad).

Koosoleku juhatajad (allkirjad):